

המרכז הבינתחומי הרצליה
בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה
המכון למדיניות ואסטרטגיה

סדרת כנסי הרצליה
ע"ש אדמונד בנימין דה רוטשילד
על

מאזן החוסן והביטחון הלאומי

הכנס השנתי הרביעי
דצמבר 2003

מסקנות הכנס

תוכן העניינים

2	פתח דבר
3	עיקרי המסמך
9	מדדי החוסן הלאומי
	המכלול הביטחוני
12	הסביבה האסטרטגית
13	מגמות בתפישת הביטחון ובבניין הכוח של צה"ל
15	מערך המילואים
16	תעשיות הביטחון
17	העימות עם הפלסטינים
22	האתגר האיראני
	המכלול המדיני והזירה הבינלאומית
26	הקשר עם ארצות-הברית
26	גיוון הקשרים האסטרטגיים
27	הקשר עם האיחוד האירופי
28	נוצרים אוהדי ישראל
29	"אזרוח" מדיניות החוץ
29	האו"ם והקהילייה הבינלאומית
30	רוסיה
30	אנטישמיות ועוינות לישראל
31	מנהיגות יהודית בתפוצות
	המכלול הכלכלי
33	תעשיות הביטחון כמאיץ לצמיחת המשק
34	תעשיות ההיי-טק כמנוף לפיתוח כלכלי
35	משק האנרגיה
36	הפיקוח על הבנקים ופיתוח שוק ההון
	המכלול חברתי
38	המדיניות הכלכלית-חברתית והשפעותיה
40	המבנה הדמוגרפי והשפעותיו
41	מערכת הבריאות הציבורית
42	מערכת החינוך הלאומית
44	פיתוח הנגב
44	מדיניות מיעוטים – ערביי ישראל
46	שלטון החוק וחוסן לאומי
48	מנהיגות לאומית וציווייה
	מסגרות הכנס
51	סדר היום של הכנס
61	צוותי עבודה
63	מנהלת הכנס
64	המרכז הבינתחומי הרצליה; בית ספר לאודר לממשל
65	המכון למדיניות ואסטרטגיה
66	תודות

פתח דבר

בערב חנוכה תשס"ד נערך "כנס הרצליה" הרביעי על מאזן החוסן והביטחון הלאומי.

דיוני הכנס שיקפו את סדר יומה הנוכחי של ישראל במישורים השונים – הביטחוני, המדיני, הכלכלי והחברתי.

המסמך שלהלן מציג את הממצאים, את המסקנות ואת ההמלצות שהועלו בכנס, אף כי אינו מתיימר לשקף את כולם. בחרנו להציג את הדברים על פי נושאים, בין אם נבעו מדוחות צוותי העבודה ובין אם נאמרו בהרצאות של מומחים מהארץ ומחו"ל או של קברניטי המדינה.

את המסמך כתבו ד"ר ישראל אלעד אלטמן וד"ר שמואל בר, בסיועה של גבי רחל מכטיגר. גם אם אין המסמך בבחינת סיכום של כל הרעיונות שהועלו בכנס – ולפיכך אינו מחייב את משתתפיו – דומה שבעצם כתיבתו טמונה תועלת רבה; ומשום כך הוא מובא בזאת לעיוןך.

ד"ר עוזי ארד
יו"ר הכנס

הרצליה, מארס 2004

עיקרי המסמך

מדדי החוסן הלאומי בישראל מצביעים על:

- המשך ירידת התוצר ורמת החיים, עליית החוב הציבורי, האבטלה, העוני ואי-השוויון.
- המשך הירידה ביציבות הפוליטית, בפיקוח על טוהר המידות, בשמירת החוק, ביעילות השלטונית ובחירויות האזרח.
- ירידה בתחושת הפטריוטיות של הציבור ובמידת אמונו במוסדות הפוליטיים והציבוריים.

בה בעת חלו בשנה האחרונה שיפורים בסביבתה האסטרטגית של ישראל, בעיקר בזכות מהלכיה של ארצות-הברית במזרח התיכון – הפלת משטר צדאם, ויתור לוב על תוכנית הגרעין שלה והלחצים הנמשכים על סוריה.

אלה, נוסף לאיתנות הסכמי השלום עם מצרים ועם ירדן וחוסנו של הציבור הישראלי במבחני העימות עם הפלסטינים, מעוררים שאלות בקרב הפלסטינים באשר לטעם בהמשך העימות.

צמצום האיומים הצבאיים על ישראל מעניק לה הזדמנויות חדשות ופותח כיווני פעולה חדשים ואפשרויות להעתקת מאמצים מהתמודדות עם אתגרי חוץ לטיפול בבעיות הפנים המחרפות.

לנוכח הקשיים הברורים להגיע להסדר עם הפלסטינים, בהנהגת ערפאת או יורשיו, ניטש ויכוח על המענה בעימות עמם, על היקפן של ההכרעות שיש לקבל ועל דחיפותן. לפי גישה אחת, הזמן פועל לרעת ישראל, בעיקר בשל שחיקה במרכיבי עוצמה חשובים. לפי הגישה הנגדית, החלטות שיש בהן משום ויתור והמתקבלות תחת לחץ הטרור, רק יביאו להסלמתו. לכן, יש להמשיך ולנהל את הסכסוך בפרמטרים הנוכחיים ולדבוק ב"מפת הדרכים", אך להימנע מנקיטת פעולות חד-צדדיות.

השלמת גדר ההפרדה חיונית כדי להגן על אזרחי ישראל מהטרור, שכן באמצעות מודיעין ומבצעים בלבד לא ניתן למנוע את כל החדירות לתוך ישראל. נוסף על כך, קיימות חלופות מגוונות לניהול העימות או למאמץ ליישובו, החל מדבקות ב"מפת הדרכים", דרך הינתקות חד-צדדית, גרסאות שונות של הסדרי ביניים על בסיס לוח זמנים מותנה תוצאות ("עזה תחילה"), נסיגות חלקיות, משטר נאמנות), ועד משא-ומתן על הסדר קבע או על הסדר כפוי.

**מדדי החוסן הלאומי
מצביעים על ירידה
בתחומי הכלכלה,
החברה והממשל**

**הסביבה
האסטרטגית
השתפרה, אך נוכח
שחיקתם
ההדרגתית של
מרכיבי עוצמה
חשובים, מתחייבות
הכרעות דחופות**

**גדר ביטחון
והינתקות
חד-צדדית
מתחייבות לנוכח
המבוי הסתום,
הצפוי להימשך גם
אם תתחלף ההנהגה
הפלסטינית**

מכל אלה רעיון **ההינתקות** זוכה לתמיכה ציבורית גוברת. ב"נאום הרצליה" הציג ראש הממשלה רעיון זה כחלופת מחדל, אם יתברר שמפת הדרכים לא תוכל להתממש.

יתרון בולט של חלופת ההינתקות החד-צדדית הוא ששני הצדדים נפרדים זה מזה, ישראל אמורה לקצר קווים וליהנות מביטחון משופר, ולפלסטינים תהיה אפשרות להוכיח שבכוחם לבנות מדינה. החסרון המובהק שלה הוא היעדר מחויבות פלסטינית מכוח הסכם למנוע טרור והסתה.

הקושי להגיע להסכם עם הפלסטינים יישאר בעינו גם **בתום עידן ערפאת**. ההנהגה תעבור כנראה מידי מנהיגות "החוץ" הוותיקה של אש"ף לזו הצעירה של ה"פנים". ואולם, לנוכח התפוררות הרשות הפלסטינית לא ההנהגה החדשה תשלוט בשטח, אלא מנהיגי ארגונים מקומיים, כל אחד בשטחו. לישראל תחסר כתובת ברורה להרתעה או למשא-ומתן והיא תצטרך להשקיע יותר ויותר במאבק נגד גורמי שטח רבים.

איראן, המעודדת ומפעילה טרור נגד ישראל, עלולה להגיע ליכולת גרעינית צבאית בעשור זה, גם אם ההסדר שלה עם סבא"א יאט את התקדמותה. בכך תשתנה המציאות האסטרטגית במזרח התיכון ואף מעבר לו, ללא הכר.

הצטיידות איראן בנשק גרעיני – אף אם תשמור כלפי חוץ על ערפול בנוגע ליכולותיה – עלולה להמיט מכה אנושה על משטר ה-NPT במתכונתו הקיימת ולדרבן מדינות נוספות במזרח התיכון ומחוצה לו ללכת בדרכה. אלה הן החלופות העיקריות לבלוימת תוכנית הגרעין של איראן:

▪ "עסקה כוללת" שתגובש עם איראן בעניין נשק בלתי קונבנציונאלי, טרור, תהליך השלום וזכויות אדם.

▪ הרתעת איראן מפני השלמת תוכניתה.

▪ מהלך צבאי לפגיעה בתשתית האיראנית.

בכל מקרה, יש לעמוד במיוחד על:

▪ פירוק תוכנית ההעשרה ולא השעייתה בלבד.

▪ הפקעה מוחלטת של מעגל הדלק הגרעיני מידי איראן, באופן שלא תתאפשר הסטה של חומר בקיע או של ניצול החומר אם וכאשר תתקבל החלטה באיראן לסגת מה-NPT.

לפי גישה נוספת, יש לחתור לשינוי המשטר באיראן, שכן לא ניתן להבטיח הצלחת החלופות לעיל.

**יש לעמוד על פירוק
תוכנית ההעשרה
של איראן ועל
הפקעת מעגל הדלק
מידיה**

בבניין הכוח הצבאי של ישראל יש להביא בחשבון את הירידה בסבירות המפגש בין צבאות לאורך הגבול, את העלייה בעומס על צה"ל במלחמה בטרור ואת איום הטילים והנב"ק.

יש לעודד את הצבא לארגן מחדש את פיקוד העורף, לשנות היערכות של מחנות קבע, לאזרח משימות במידת האפשר ולצמצם את הפיקודים המרחביים. ניתן להוריד כ-15% מסד"כ הטנקים, הסטי"לים והמסק"רים, אך יש לשמר את תוכניות הפיתוח וההצטיידות במזל"טים, בנשק חכם, באמצעי שליטה וקשר חדישים ובתחומי מודיעין וחלל.

במערך המילואים יש להתייחס לבעיית חלוקת הנטל ולהיחלשות המעטפת החברתית והחוקית התומכת באיש המילואים. צה"ל לא יוכל להתבסס על צבא קבע מקצועי בלבד. הפתרון מצוי בין היתר בגידול סד"כ המילואים בעקבות גידול מספר משרתי החובה במערך הלוחם ובשיפור התנאים והתגמולים הניתנים למשרתים במילואים.

תכנון **תעשיות הביטחון** כמרכיב חיוני בבניין הכוח ובכושר ההרתעה של ישראל, על רקע השינויים בסביבה האסטרטגית, מחייב להביא בחשבון שלעולם יהיו צרכים קריטיים וייחודיים לישראל שלא ייענו על ידי רכש חיצוני, לרבות מארצות-הברית. לכן, יש למפות במדויק את התחומים שבהם דרוש פיתוח וייצור "כחול-לבן". לנוכח הזמן הרב הדרוש לפיתוח אמצעים מול איומים רחוקים ולבניית התשתית הטכנולוגית לפיתוח, או לשיקומה אם פורקה, ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לאבד את התשתיות הטכנולוגיות הללו.

הקשר עם **ארצות-הברית** הוא נכס אסטרטגי ללא תחליף עבור ישראל. קשר זה נמצא כיום בדרגת קרבה ושיתוף פעולה מהגבוהות שידעו שתי המדינות. יש להמשיך לטפחו על ידי שיתוף פעולה ועל ידי בניית הבנה בתהליך השלום והקפדה על אמינות מול הממשל.

מיצוי מקורות העוצמה של ישראל מחייב להרחיב את קשריה האסטרטגיים הבינלאומיים, בתנאי שאלה לא יבואו על חשבון הקשר האסטרטגי עם ארצות-הברית, אלא ישלימוהו. הפרדיגמה המוצעת היא פיתוח משולשים של שיתוף פעולה אסטרטגי בין ישראל, ארצות-הברית ומדינה שלישית. דוגמא לקשר כזה היא **טייוואן**.

התרחבות **אירופה** מזרחה ודרומה מעוררת דילמות ביחסי ישראל-אירופה. ישראל יכולה:

- לשמר את יחסיה הקיימים עם אירופה תוך ויתור על היתרונות הנובעים מהידוק הקשר עמה.

**יש לאפשר
לתעשיות הביטחון
לשמר תשתיות
טכנולוגיות קריטיות**

**יש לפתח שיתופי
פעולה
אסטרטגיים בין
ישראל, ארצות
הברית ומדינות
שלישיות, ולמצות
את הסכם
האסוציאציה עם
האיחוד האירופי**

- להיענות לאתגר האירופי בחתירה לחברות מלאה באיחוד או למיצוי היתרונות הגלומים בהסכם האסוציאציה.

ברוסיה ניכרת מגמה של התגברות הלאומנות והתחזקות ביורוקרטית של אנשי המשטר הקומוניסטי וה-ק.ג.ב. לשעבר. גישה רוסית, בעלת מאפייני מדיניות "מעצמתית" המתעמתת עם ארצות-הברית, עלולה לתרום לחידוש הקשרים ההדוקים עם מדינות במזרח התיכון העוינות את ישראל. יש להיערך לקראת התפתחויות שליליות אפשריות כאלה.

האוי"ם, על מנגנוניו, משמש זירה ללוחמה מדינית נגד ישראל שבה משתלבים סממנים של אנטישמיות ודה-לגיטימציה של זכות קיומה. מציאות זו מציבה את השאלה באיזו מידה ראוי שישראל תשתף פעולה עם האוי"ם?

גוברת החשיבות של טיפוח קשרים עם ה**נוצרים האוונגליסטים**. קבוצה גדולה זו תומכת בישראל, והיא בעלת השפעה בממשל ובתקשורת בארצות-הברית.

העם היהודי בתפוצות הוא עורף ומרכיב מרכזי בחוסן הלאומי של ישראל, אך נתון להתכווצות מתמדת כתוצאה מתהליכי התבוללות והתערות היהודים בחברה. בה בעת, שנאת ישראל גוברת בעולם, מרתיעה יהודים מלהזדהות כיהודים ולהתייצב לימין ישראל.

האנטישמיות הגוברת במערב מתבטאת יותר ויותר באיומים פיזיים על יהודים. תורמות לכך השתקפות העימות עם הפלסטינים באמצעי התקשורת במערב והתפשטות תפישת העולם של האיסלאם הרדיקאלי. על ישראל מוטלת אחריות לסייע ליהודי התפוצות הנובעת גם מהאינטרס לשמר מקור של עוצמה מדינית ולמצות אותו. ישראל חייבת לסייע לדור הצעיר היהודי בתפוצות לשמר את זהותו היהודית, לטפח את מנהיגותו ולשפר את יכולתו להתמודד עם האווירה העוינת.

בין הגישות הבסיסיות לדרך להיחלץ **מהמשבר הכלכלי-חברתי** בישראל:

- גישה שלפיה המשבר טמון באובדן האחריות האישית של אזרחי מדינת הרווחה לגורלם, שבעטיו אינם יוצאים ממעגל העוני, והטיפול בעוני יבוא רק אחרי הצלחת הרפורמות הכלכליות.

- גישה שלפיה המצוקה האמיתית היא העוני המתרחב והמעמיק, ולכן במקביל לטיפול בבעיות החברתיות ולסיוע לשכבות החלשות יש להשקיע מאמץ בייצוב הכלכלה ובחידוש הצמיחה במשק.

בין הסיבות לשיעור הצמיחה הנמוך של המשק – **המבנה הדמוגראפי**: השיעור הנמוך של ההשתתפות בכוח העבודה, והשיעור הגבוה של הריבוי הטבעי בקרב

**על ישראל לסייע
ליהודי העולם
במאבק נגד
אנטישמיות
ובטיפוח דור
מנהיגות עתידית**

**נחוץ וניתן לצמצם את
הפערים בשיעורי
ההשתתפות בכוח
העבודה ובריבוי
הטבעי בין הערבים
והחרדים לבין שאר
האוכלוסייה**

האוכלוסיות הערבית והחרדית (המונות ביחד רבע מאוכלוסיית ישראל). דרכים לשינוי המצב: השקעה בחינוך ובהשכלה, שינויים בחוק השירות הצבאי והפסקת ההעסקה של עובדים זרים.

לתעשיות הביטחון וההיי-טק תפקיד חשוב בחילוץ המשק מן המיתון ובהאצת הצמיחה:

▪ הגדלת הרכש של מערכת הביטחון מתעשיות הביטחון הוא מנוף להגדלת הייצוא.

▪ הענקת מימון של ממשלת ישראל לארצות שבהן שוק גדול לרכש טכנולוגי תאפשר לתעשיות ההיי-טק למצות את הפוטנציאל בארצות אלה.

על ישראל לנצל את יתרונותיה בתחום הטכנולוגיה המתקדמת ולהשקיע בפתרונות לניצול יעיל של **אנרגיה** ולפיתוח מקורות אנרגיה מתחדשים גם בפרויקטים משותפים עם מדינות אחרות. עליה להאיץ את הטיפול בפיתוח תחום הגז הטבעי בישראל ולחדש את המגמה לחיסכון באנרגיה. כל אלה יתרמו גם לשיפור איכות הסביבה.

באשר למערכת **הפיקוח הבנקאי**, קיימות גישות שונות בסוגיות של גבולות הגזרה בין הפיקוח לבין הבנק, מידת היעילות של הפיקוח כיום בהבטחת התחרות וההגנה על הצרכן והחלת פיקוח גם על גופים פיננסיים המתחרים עם הבנקים בשוק ההון. חקיקת חוק בנקאות כולל ומודרני תפתור חלק מהבעיות.

על המדינה לסייע **לשוק ההון** ליהפך לזרז צמיחה על ידי טיפוח הגישה של המשתמשים אליו, הגנה על המשקיעים והמלווים, הגדלת התחרותיות וזרימת המידע והקטנת חלקה של המדינה בשוק.

מערכת הבריאות הציבורית נתונה בסכנת קריסה למרות רמתה הגבוהה של הרפואה בישראל. כדי לשקמה יש להגדיל את חלקה בעוגה הלאומית, להפריט את בתי החולים, לייעל את המערכת וליצור מנגנוני בקרה לאיכות השירות שמספקים בתי החולים ותוכניות הבריאות השונות.

גם **במערכת החינוך** נדרשים שינויים יסודיים ודחופים. מוסכם על הכל שיש להעביר סמכויות משרד החינוך אל בתי הספר ולשפר את כוח ההוראה והניהול. הצעה למבנה חדש שבו יחלו הלימודים בגיל 4 ויסתיימו בגיל 19 נתונה לוויכוח.

ישראל נקראת להחליט על מיקוד מאמץ לאומי **בפיתוח הנגב**, כדי למשוך אליו אוכלוסייה צעירה משפלת החוף הצפופה שתפתח סביב מוקדי כלכלת ידע אשר ניצניהם כבר בשטח.

המצוקה הכלכלית ותחושת האפליה והקיפוח בקרב **ערביי ישראל** מחייבות לגבש בדחיפות מדיניות ממשלתית כוללת וברורה וליישם אותה. יש להקים מועצה ציבורית אשר תעצב מדיניות בעניין המגזר הערבי, תחליט על סדרי עדיפות, תערוך מעקב אחרי קבלת ההחלטות ויישומן ותגבש אסטרטגיה רב-שנתית לקידום שוויון זכויות וחובות למגזר הערבי.

**יש להגן על
מערכות אכיפת
החוק; ההתקפות
עליהן מכוונות גם
נגד ערכי היסוד
של החברה**

תחושות רוב הציבור בישראל הן **שהציות לחוק** איננו נורמה חשובה בקרב המנהיגות הציבורית, ושאישי הישר בעיניו יעשה. תחושות אלה משקפות מציאות שבה אישי ציבור אינם משתפים פעולה עם הממונים על אכיפת החוק, ואלה נתונים להתקפות נמשכות. יש להגן על בתי המשפט, על התביעה ועל המשטרה מפני ההתקפות עליהם, שהן התקפות גם על ערכי היסוד של החברה הישראלית.

הבעיות והאתגרים שפורטו עד כאן מחייבים **מנהיגות לאומית** שתצליח לקבוע סדרי עדיפויות נכונים ולהכריע הכרעות אמיצות במציאות של צרכים אדירים ומשאבים מוגבלים. ואולם, ישראל נתונה במשבר מנהיגות מתמשך, המתבטא בעיקר בדחיית ההכרעה המדינית ובנורמות לקויות של השלטון ושל השירות הציבורי. שני כיווני פעולה חיוניים ודחופים הם:

- שינוי שיטת הממשל.
- הפיכת "המועצה לביטחון לאומי" לגוף המטה המרכזי של הממשלה.

מדדי החוסן הלאומי

החוסן הלאומי נמדד באמצעות שלושה מדדים שהוצגו בכנס :

- מדד אובייקטיבי בתחומים הכלכלי, החברתי והממשלי המשווה מדי שנה באופן כמותי את ישראל עם 26 מדינות ה-OECD ועם ארבע מדינות במזרח-התיכון ואת ישראל עם עצמה במשך זמן מסוים ("מדדי הרצליה").
- מדד חברתי סובייקטיבי, המודד תחושות ועמדות של הציבור הישראלי כלפי המצב וכלפי המדינה ומוסדותיה ("מדדי חיפה").
- מדד סובייקטיבי נוסף, המתמקד בבחינת חוסנה של החברה מול "אינתיפאדת אל-אקצא" ("מדדי המועצה לביטחון לאומי" – המל"ל).

המדד האובייקטיבי נותן ביטוי כמותי למשבר הכלכלי, החברתי והממשלי שאליו נקלעה ישראל בשנים האחרונות :

- בתחום הכלכלי: מ-1990 (שנת הבסיס) עד שנת 2000 ישראל התקדמה, סגרה את הפער עם המדינות המתקדמות והגדילה את הפער עם מדינות האזור. מאז שנת 2000 ניכרת תפנית חריפה כלפי מטה, שמאפיינות אותה ירידת התוצר והתוצר לנפש ועליית החוב הציבורי והאבטלה. גם ב-2003 המשיך המדד הכלכלי לרדת.

- בתחום החברתי: מ-1990 עד 1996 ישראל התקדמה, סגרה את הפער עם המדינות המתקדמות והגדילה את הפער עם מדינות האזור. מאז 1996 ניכרת תפנית כלפי מטה, שמאפייניה הם התגברות העוני ואי-השוויון, האבטלה הכרונית והירידה ברמת החיים ובשיעור השתתפות גברים בשוק העבודה.

- בתחום הממשלי: מ-1996 (שנת הבסיס) ישראל בנסיגה. הנסיגה מערכתית, ומאפייניה הם הרעה ביציבות פוליטית, אשר דורגה על ידי מומחים כמשתנה החשוב ביותר, בפיקוח על טוהר מידות ציבורי, בשמירת חוק, ביעילות שלטונית, בטיב הרגולציה, בייצוגיות ובאחריות. בחירויות האזרח ניכרת נסיגה חריפה ב-2001, לאחר תחילת האינתיפאדה.

עקב המיתון העולמי שהתפתח מאז שנת 2000 ירדו כל המדדים בישראל במידה ניכרת, בעוד שבמדינות המפותחות הם רק הפסיקו לעלות או המשיכו לעלות בשיעור מתון. במדינות האזור השפעות המיתון קטנות יותר וברוב המדדים ניכרת יציבות.

**ניכרת נסיגה
רצופה בתחומי
הכלכלה, החברה
והממשל**

המדד החברתי הסובייקטיבי מצא כי :

- מאז אוקטובר 2000 מתאפיין הציבור בישראל ברמה גבוהה ביותר של פחד מפני אירועי הטרור. באפריל 2001 נמדדה רמת הפחד הגבוהה ביותר, ומאז חלה בה ירידה הדרגתית. באוקטובר 2003 נמדדו רמות פחד דומות לאלה שאפיינו את הציבור ערב פרוץ "אינתיפאדת אל-אקצא".
- הציבור נוטה להתרחק מפתרונות מיליטנטיים. בשנה הראשונה לאינתיפאדה נרשמה עלייה הדרגתית ברמת המיליטנטיות של הציבור, אך מגמה זו נהפכה, ומאז אוקטובר 2001 היא נמצאת בירידה.
- ירידה מדאיגה, הדרגתית אך עקבית, נרשמה בתחושת הפטריוטיות (תחושת ההזדהות עם המדינה ועם ערכיה) של הציבור היהודי. באוקטובר 2003 נרשמה רמת הפטריוטיות הנמוכה ביותר מזה שלוש שנים. ההזדהות של הציבור החרדי עם ערכי המדינה פחותה בהרבה מזו של שאר הציבור היהודי.
- אמון הציבור במוסדות הפוליטיים והציבוריים נמצא בדעיכה מתמדת. המוסדות הביטחוניים זוכים לרמת האמון הגבוהה ביותר ואחריהם בית המשפט העליון. המפלגות הפוליטיות זוכות ברמת האמון הנמוכה ביותר.

**חלה ירידה באמון
הציבור במוסדות
הפוליטיים
והציבוריים
ובפטריוטיות שלו**

בחינת השפעתה של האינתיפאדה על התנהגות הציבור בכל הקשור למצוקה, לצריכה, לכלכלה ולפשיעה העלתה כי :

**התנהגות הציבור
לנוכח הטרור
יציבה ויורד
הפחד מפיגועים**

- התנהגות האוכלוסייה יציבה למדי ומשקפת מידה רבה של חוסן חברתי.
- בחלק לא קטן של החודשים שבהם נרשמה החמרה בפיגועים. לא נרשמה הרעה מקבילה בדפוסי ההתנהגות של הציבור.
- בתקופות של תחילת האינתיפאדה ושל פברואר-יוני 2002, שבהן היו פיגועים רבים, הסתמנו חריגות חריפות של התנהגות הציבור מהנורמה.
- בתקופות שיא באירועי הטרור אפשר להבחין בשינויים בהתנהגות האוכלוסייה, כמו ריבוי בפניות ל"קווים חמים", ירידה במספרי הלינות בבתי מלון, בנסיעות לחו"ל ובביקורים בבתי קולנוע ותנועות בפשיעה.
- לאחר השיאים הנ"ל-ניכרת ברוב המקרים חזרה מהירה ל"נורמה".

בחינת הממד התודעתי של הציבור בסקר שנעשה בראשית נובמבר 2003 מעלה
כי :

- האזרח "הממוצע" אומר שמצבו האישי "די טוב". 2/3 מהנשאלים אמרו שהם במצב רוח "די טוב" ומעלה, וזו עלייה בהשוואה לשלוש השנים האחרונות. 82% אופטימיים באשר לעתיד, 74% גאים במדינה ו-72% רוצים להמשיך ולחיות בה.
- מנגד, מצב המדינה מוגדר על ידי האזרח הממוצע כ"לא כל כך טוב" וטוב פחות מבעבר. 60% חוששים שהם או בני ביתם ייפגעו באירוע טרור. 60% סבורים שהיחסים עם הפלסטינים מהווים איום קיומי על המדינה, בעוד ש-80% ו-74% סבורים שהמצב החברתי-כלכלי והאווירה בארץ, בהתאמה, הם האיום העיקרי על יכולת העמידה של המדינה.

המכלול הביטחוני

הסביבה האסטרטגית

האיום הטמון במצב האסטרטגי נמדד בנתונים "קשים" של סדר הכוחות (גודל ואיכות) של האויב, העלולים להיות מופעלים נגד ישראל ובמונחים "רכים" יותר של הערכת כוונות ושל שרטוט תרחישי התפתחות. משתי בחינות אלה, סביבתה האסטרטגית של ישראל נוחה יחסית בהשוואה לשנה הקודמת. מול יריביה נהנית ישראל מדימוי של הרתעה, הנגזר מדימוי עוצמתה הקונבנציונאלית והבלתי קונבנציונאלית, ומתמיכת ארצות-הברית בצרכיה הביטחוניים.

דווקא בגלל דימוי עוצמתה הצבאית של ישראל מפנים יריביה את מאמצייהם לתחום התת-קונבנציונלי – טרור וירי טילים או רקטות על יעדים אזרחיים, הנתפשים כנקודת התורפה שלה. מול איומים אלה מתקיימת ההרתעה הישראלית על ידי כושר הגנתה – מניעת הישגים מהצד השני, עמידת הציבור הישראלי במבחן והפרכת התפישה שניתן להכניע את ישראל על ידי פגיעה בעורף.

הסביבה האסטרטגית של ישראל מורכבת משלושה מעגלים:

- מעגל "פנימי" הנתון לאיום הטרור.
- מעגל "קרוב" שממנו נובעים איום צבאי קונבנציונאלי, גם אם סבירותו ירדה, וסכנת התקפה של טילי קרקע-קרקע, כולל בחימוש בלתי קונבנציונאלי מצד מדינות שכנות.
- מעגל "רחוק" שממנו נובע איום של מדינות אשר אין לישראל גבול משותף עמן, ואשר לרשותן מטוסים ובעיקר טילים בליסטיים ארוכי טווח החמושים בנשק בלתי קונבנציונאלי – ובעתיד גם רש"קים גרעיניים.

מאפיינים חיוביים בתמונת המצב האסטרטגית הנוכחית הם:

- היעלמות האיום העיראקי, תוך כדי המחשת נחת זרועה של ארצות-הברית ונחישותה, המסירה מסדר היום את איום החזית המזרחית.
- ויתור לוב על תוכנית הגרעין שלה, שהוא הישג למאמצי המערב נגד תפוצת נב"ק.
- עמידת הציבור הישראלי למול הטרור הפלסטיני והמשך נכונותו של חלק גדול של העולם הערבי להשלים עם קיומה של ישראל.
- כל אלה מעלים סימני שאלה בקרב הפלסטינים באשר לטעם שבהמשך דרך העימות.

**לנוכח ההרתעה
הישראלית
מתמקדים אויביה
במאבק באמצעות
טרור ופיתוח
טילים**

אפיון הסביבה האסטרטגית מכתוב את היקפן של הכרעות שיש לקבל ואת דחיפותן. לפי גישה אחת, למרות המאפיינים החיוביים שצוינו, דחיית ההכרעות תפעל לרעת ישראל, וזאת מסיבות אלה:

**מהלכי ארצות-
הברית מול
עיראק, לוב
וסוריה משפרים
את הסביבה
האסטרטגית של
ישראל, אך לאורך
זמן תהליכים
דמוגרפיים,
מדיניים וצבאיים
פועלים לרעתה
ומחייבים הכרעות**

- כרסום אפשרי בהרתעה האסטרטגית של ישראל בגין ההתקדמות של איראן ליכולת גרעינית וצבאית והסכנה שהמשטר הפרו-מערבי בפקיסטאן יחלף על ידי משטר איסלאמי קיצוני.
 - שחיקת הרוב היהודי בארץ ישראל המערבית והמגמה של הפלסטינים להמיר את תפישת "שתי מדינות לשני עמים" בדרישה מחודשת למדינה דו-לאומית.
 - שחיקת התדמית של ישראל במערב.
 - התרופפות אפשרית של הקשר ההדוק עם ארצות-הברית. מועלית טענה שגם אם ההשפעה היהודית בארצות-הברית אינה נשחקת עדיין, מידת ההזדהות של הדור הצעיר של יהודי ארצות-הברית עם ישראל פוחתת. אפשר לצפות שאובדן עוצמת התמיכה היהודית ייתן את אותותיו במדיניות הממשל.
 - התגברות זרם האיסלאם הרדיקאלי, הניזונה גם מהסכסוך הישראלי-ערבי.
 - הפגיעה המתמשכת של הסכסוך במרכיבים החשובים ביותר של מרקם החברה והכלכלה של ישראל, התחזקות הפשע המאורגן והתגברות הירידה מהארץ.
 - לא ברור עדיין כיצד יתפתח המהלך האמריקני בעיראק וכיצד ישפיע על האזור.
- על פי גישה אחרת, הזמן אינו פועל לרעת ישראל והחלטות המתקבלות בלחץ הטרור יביאו להסלמתו.

מגמות בתפישת הביטחון ובבניין הכוח של צה"ל

בעשורים האחרונים הלכו והתמעטו מלחמות קונבנציונאליות טוטאליות של מדינות, המציבות כוחות צבאיים זו מול זו. אלה התחלפו במלחמות תת-קונבנציונאליות בעצימות נמוכה, בהן לוחמות מדינות נגד ארגונים. המאפיינים העיקריים של מלחמות אלה הם:

- שטטוש ההבחנה בין "חזית" ובין "עורף" על ידי היטמעות הכוחות הלוחמים באוכלוסייה האזרחית.
- בעיות קשות בניהול הקרב: הוראות הפתיחה באש מורכבות מבעבר ומהלכים צבאיים משפיעים יותר על האזרחים משני הצדדים, בין היתר

משום שהאזרחים הם גם מושא המהלכים הצבאיים. שאלת הלגיטימציה הפנימית והחיצונית להפעלת כוח בקרב אזרחים עולה כמגבלה מרכזית על שימוש בכוח.

▪ קושי להגדיר את תכלית הלחימה: במלחמות אלה אין מדובר בכיבוש שטח או בהשמדת אויב, אלא ביעדים שלעיתים אינם עולים בקנה אחד עם היכולות של כוח צבאי. הצבא מתקשה לענות על ציפיות האזרחים לסיים את המלחמה מהר, עם מעט נפגעים, ותוך שמירה על "טוהר הנשק" (פגיעה מינימאלית באזרחים).

▪ עליית חשיבותה של הסביבה הבינלאומית כגורם המשפיע במישרין על החלטות צבאיות, וניהול מלחמה תחת עינה הפקוחה של תקשורת פולשנית המקרינה על מדיניותם של מדינות ושל ארגונים בינלאומיים.

המציאות האסטרטגית אשר מולה ניצבת ישראל מחייבת בניין כוח צבאי שייתן מענה למגוון משימות – מלחמה קונבנציונאלית, בט"ש לאורך גבולות, לחימה בטרור בתוך ישראל ובשטחים, התמודדות עם איומי רקטות ועם טילי קרקע-קרקע, ומענה על תקיפה בלתי קונבנציונאלית – ובה בעת יתחשב בהתפתחויות טכנולוגיות, בלקחי מלחמות, כמו מלחמתה של ישראל נגד הטרור ומלחמת המפרץ, ובאילוצי תקציב.

אילוצי התקציב הכתיבו קיצוצים וצעדי חיסכון משמעותיים:

▪ הוצאות הביטחון השנתיות של ישראל, ללא הוצאות של פרטים וחברות, הן כחמישים מיליארד שקלים שהם 9% מהתל"ג. הפער בין תקציב הביטחון ובין דרישות האוצר הוא כשבעה מיליארד שקלים.

▪ קשה לקצץ סכום כזה בבת אחת, אך ניתן להניע תהליכי התייעלות וצמצום סד"כ שיענו על הדרישה הזאת בלי לפגוע ב"בשר החי".

צה"ל הקדים להפנים את הלקחים של צבאות גדולים בעולם, הן בתחומי הבט"ש והלחימה בטרור והן בתחום העימות הקונבנציונאלי, ועיקרם:

▪ מעבר לצבא קטן יותר אך יעיל יותר ובעל יכולות מוגברות, שיתבסס על כוחות קלים וניידים ועל טכנולוגיה מתקדמת. גם בעתיד צפוי שצה"ל ישים את הדגש על הצטיידות באמצעים המעניקים דיוק באש, יכולת שינוע כוחות, מודיעין פיקוד ושליטה משופרים.

▪ אימוץ תפישת "הקרב המשולב" וכוחות משולבים, שקנתה לה שביתה בתורת הלחימה של העולם המערבי – ובמיוחד בארצות-הברית.

מומלץ לעודד את הצבא לבצע שינויים מבניים ובראשם:

- ארגון מחדש (ולא ביטול) של פיקוד העורף.
- שינוי היערכות מחנות קבע.
- אזרוח משימות במידת האפשר.
- צמצום בפיקודים המרחביים (ירידה משלושה פיקודים לשניים אם ניתן).

**ניתן להקטין את
סד"כ הטנקים,
הסטי"לים
והמסק"רים, אך יש
לשמר תוכניות פיתוח
והצטיידות במערכות
חכמות ומכפילות כוח**

ניתן לצמצם את סד"כ הטנקים, הסטי"לים והמסק"רים בכ-15%, אך יש לשמר את תוכניות הפיתוח וההצטיידות במזל"טים, בנשק החכם, באמצעי שליטה וקשר חדישים ובתחומי המודיעין והחלל.

מערך המילואים

התאמת המענה הצבאי למציאות המשתנה מחייבת לבחון את עתיד מערך המילואים. המערך הלוחם – הכולל כ-30% מאנשי המילואים – נושא בעיקר הנטל. אנשי המערך הלוחם סובלים מקשיים שמערימים עליהם גופים ציבוריים, חברות ומעסיקים קטנים. יחס זה פוגע ללא ספק בחוסנו של מערך המילואים ובמוטיבציה של איש המילואים לשרת. במסגרת בחינת דגמים לצה"ל העתידי:

- נשללה האפשרות שהוא יתבסס על צבא קבע מקצועי בלבד. כבר היום מתקשה צה"ל לשמר את רמת האימון של מערך המילואים, ועל אחת כמה וכמה יתקשה לקיים רק מערך סדיר שיענה על האיזומים השונים שהוזכרו. מעבר לצבא מקצועי יגבה גם מחיר באיכות כוח האדם שיעמוד לרשות צה"ל בהיעדר חובת גיוס ואתוס שירות.

- לעומת זאת, גידול מספר משרתי החובה במערך הלוחם, העוברים לאחר מכן למילואים, מאפשר להוריד את גיל הפטור ממילואים ל-40, לשפר את תנאי השירות ואת ההקלות למשרתים במילואים, לצמצם את תכיפות שירות המילואים הפעיל עד כדי פעם בשלוש שנים, ולהגדיר באופן ממוקד יותר את תפקיד כוחות המילואים לעומת הכוחות הסדירים.

צה"ל אינו הצבא היחיד הנשען על מערך מילואים. ייחודו הוא בכך שרובו של מערך המילואים ניזון מבוגרי שירות חובה. לכן, הטיפול במערך המילואים מחייב טיפול מקביל במערך הסדיר. למגמות שהוצגו לעיל בעיצוב מערך המילואים תהיינה השפעות על המערך הסדיר:

- ייווצר מערך מילואים בעל מאפיינים ייחודיים ואף אליטיסטיים, השונים מאלה של מרבית הכוח הסדיר.

**גידול מחזורי
הגיוס יאפשר
להקל על מערך
המילואים ולעצב
כוח מילואים
מקצועני יותר**

- התמקצעות מערך המילואים עשויה להביא לאימוץ דגם "מקצועני" יותר גם במערך הסדיר.
- כתוצאה מכך יהיה צורך בשינוי דפוסי ההכשרה של חייליו, שישולבו לאחר מכן במילואים.

תעשיות הביטחון

תפקידיהן של התעשיות הביטחוניות כמרכיב מרכזי בבניין הכוח ובכוש ההרתעה של ישראל:

- לתת מענה מקומי לצורכי צה"ל באספקת רכיבים חיוניים כדי לשחררו מתלות בגורמי חוץ.
- לייצר מכפילי כוח על ידי פתרונות טכנולוגיים מקוריים וייעודיים, שיצרו פער איכותי בין הנשק שבידי צה"ל לנשק המערבי שבידי מדינות ערב.

גם אם אין היום חשש שארצות-הברית תמנע אספקת רכיבים, אמצעי הלחימה שהיא מפתחת תואמים דוקטרינה ביטחונית אמריקנית, ולכן לעולם יהיו צרכים קריטיים וייחודיים למדינת ישראל שלא יענו על ידי רכש חיצוני.

משכי הזמן הדרושים לבניית התשתית הטכנולוגית לפיתוח או לשיקומה לאחר שפורקה, ולפיתוח אמצעי הגנה מתקדמים ארוכים ביותר ויכולים להימשך עד עשרים שנה. לכן, ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה לאבד את התשתיות הטכנולוגיות הללו. כדי לשמרן דרושה מדיניות אשר תגן על תעשיות הביטחון מקיצוצי תקציב שיחרגו מרצפת צרכים שתוגדר, תביא לייעול ההוצאות ולצמצום הכפילויות ותגדיר את התעשיות כתשתית לאומית.

תכנון עתידי של תעשיות הביטחון חייב להתבסס על מיפוי מדוקדק של התחומים המובהקים שבהם נדרשים פיתוח וייצור "כחול-לבן" מול מעגלי האיומים שבפניהם ניצבת ישראל:

- לישראל ידע טכנולוגי המאפשר פיתוח פתרונות להתמודדות עם איומי המעגל הפנימי והמעגל הקרוב. ישראל השיגה הישגים מרשימים בפיתוח חלק מפתרונות אלה ובהם מזל"טים, מערכת "החץ" ומערכות נלוות אליה, וטילי אוויר-אוויר. על תעשיית הביטחון לשמר את היתרון הטכנולוגי בתחומים אלה ואת יכולת הפיתוח העצמאית שתאפשר הסטת משאבים מהירה לפתרון בעיות שיתעוררו.
- לעומת זאת, מול האיום של המעגל הרחוק קיימים פערים טכנולוגיים עצומים.

**לעולם יהיו
לישראל צרכים
שלא ניתן יהיה
להשיג על ידי
רכש חיצוני. לכן,
עליה לשמר
תשתיות קריטיות**

העימות עם הפלסטינים

העימות עם הפלסטינים הטביע את חותמו על כל תחומי ההוויה הישראלית: על הביטחון האישי, על מעמדה המדיני של ישראל, על המשק והכלכלה ועל החברה והרווחה. בדיון הציבורי על הערכת משמעותו על העימות ועל דרכי ההתמודדות עמו בולטת תמימות הדעים:

- על הצורך בגדר הפרדה.
- על היעדר הסיכוי להסדר עם הצד הפלסטיני בהנהגת ערפאת. יש אף דעה שערפאת נטש את נוסחת "שתי מדינות לשני עמים" ואימץ אסטרטגיה של התשת ישראל, בהנחה שטרור ודמוגרפיה יביאו להיעלמותה כמדינה יהודית.
- על הקושי שהיה להגיע להסדר בר-יישום גם עם יורשיו של ערפאת – יהיו אשר יהיו.

ההתמודדות עם הטרור

הטרור הפלסטיני, בראש ובראשונה טרור המתאבדים, מציב איום אסטרטגי על מדינת ישראל, ומדיניות המלחמה בטרור לא הצליחה למגרו.

מצב זה אינו נובע מכשלים מודיעיניים או מבצעיים, שכן באמצעות מודיעין ומבצעים בלבד לא ניתן למנוע את כל החדירות לישראל. השילוב בין האוכלוסיות הישראלית והפלסטינית וקלות הגישה מהשטח הפלסטיני לתוך ישראל מקשות על מערכת הביטחון בכך. סייענים מקרב ערביי ישראל וגורמים פליליים מסייעים לגורמי הטרור – הפלסטינים והחיזבאללה הלבנונית – להגיע לשטח ישראל.

השלמת גדר ההפרדה היא צו השעה, שכן הוכח שבמקומות שבהם הוקמה היא מקשה על מפגעים. בין ההשפעות הצפויות של השלמתה:

- הגדר תצמצם באופן משמעותי את יכולת החדירה של המפגעים לישראל, ולכן יופנו מאמצי הפיגוע להתנחלויות ולכוחות צה"ל.
- היא תצמצם את תופעת השוהים הבלתי חוקיים ותחריף את המצב הכלכלי בשטח הפלסטיני.
- צמצום הוצאות הביטחון השוטף בלחימה נגד הטרור ורגיעה ביטחונית עשויים להקרין לחיוב על המשק הישראלי.
- מבחינה מדינית, בין אם תצהיר ישראל על כך ובין אם לאו, תיתפש הגדר כגבול שישראל סימנה לעצמה לעתיד לבוא.

**גדר ההפרדה
תצמצם את
החדירה של
מפגעים ושל
שוהים בלתי
חוקיים ותקטין
את הוצאות
הביטחון השוטף
בלחימה נגד טרור**

הפלסטינים, חרף התנגדותם העזה לעצם בניית הגדר, עשויים לצאת נשכרים מצמצום פעילות הביטחון הישראלית, הן בחיי היום-יום של התושבים והן בשיפור היכולת של הרשות הפלסטינית לאכוף את סמכותה בשטח ולהשליט עליו את מרותה.

אחרי ערפאת

עם תום עידן ערפאת, שיבוא כנראה רק לאחר מותו או פגיעה קשה בתפקודו, ייפתח פרק חדש בהיסטוריה הפוליטית הפלסטינית ויופיעו כוחות חדשים בקדמת הבמה. איש אינו מעלה על דעתו שדרישות הנשיא בוש לרפורמה מרחיקת לכת ברשות הפלסטינית ייענו, או שערפאת יוותר מרצונו על סמכויותיו או שידח על ידי מנהיג אחר. גם "גירוש" לא יפגע באופן מהותי בשליטתו בשטח, והוא אף עשוי לשפר את יכולתו לפנות לקהילייה הבינלאומית.

באשר לסיכויי כינונה של הנהגת המשך לאחר ערפאת, מסתמן כי :

- הפלסטינים ישתדלו ליישם תהליך ירושה פורמאלי תקין, אך אין ב"דור הוותיקים" דמות המקובלת על כל הפלגים והאזורים, הנתפשת כ"סמל" בדומה לערפאת והשולטת במוקדי הכוח בכל שטחי הרשות הפלסטינית. ההנהגה תעבור לידי המשמרת הצעירה של ה"פנים", אך גם לה אין דמות מפתח כזו.
- אפשר שיעלה בידי הצמרת למנות לתפקידי ההנהגה הפורמאליים אדם אחד או יותר מבין אלה הממלאים כבר היום תפקיד: בכירי השלטון הנוכחי, אנשי מנגנוני ביטחון, הכוחות האיסלאמיים, אסירים לשעבר, ובעלי הון בשטח ובחוו"ל. אולם תפקידם של אלה יישאר ייצוגי ויהיה שלב ביניים לקראת שידוד מערכות בפוליטיקה הפלסטינית. בכך יקיץ הקץ על הנהגת "דור המייסדים" ותגבר שליטתם בשטח של מנהיגים מקומיים של קבוצות חמושות.
- ישות פלסטינית עתידית תיראה אפוא כקואליציה משתקת של warlords ושל אישים מדיניים חסרי סמכות.
- ישראל לא תצא נשכרת מהיעדר הנהגה פלסטינית אפקטיבית. תחסר לה כתובת פלסטינית ברורה להסדרים להרגעת השטח, למשא-ומתן על הסדר קבע או להרתעה והיא תצטרך להשקיע מאמצים במאבק נגד גורמי שטח רבים.

מנהיגי ה"פנים" של הזרם המרכזי מייצגים יותר את האינטרסים המעשיים של השטח ופחות את נרטיב תבוסת 1948 ואת תביעת "השיבה", אותם מייצג

הנהגת ה"פנים"
שתירש את
המנהיגות לאחר
ערפאת תהיה יותר
פרגמטית אך
תתקשה להטיל
את מרותה בשטח;
לישראל תחסר
כתובת הן
להרתעה והן
למשא-ומתן

ערפאת. יש הטוענים גם שהפלסטינים, שנחשפו לדמוקרטיה הישראלית, עשויים לכוון דפוסים דמוקרטיים, וכי משבר המנהיגות לאחר הסתלקות ערפאת ישחרר את חסמי התסיסה נגד השלטון המסואב של הרש"פ. ואולם, בהיעדר "חברה אזרחית" מגובשת, שתוביל את התסיסה החברתית ליעדים דמוקרטיים, יהיה הזרם האסלאמי הנהנה העיקרי מתסיסה זו.

ישראל אינה יכולה להצמיח הנהגה פלסטינית המקובלת עליה, אך בידיה לחזק מנהיג פלסטיני שיעלה לשלטון או להחליש אותו. מנופי ההשפעה שבידיה הם:

- ביטחוניים, כגון היערכות מחדש; הסרת מחסומים וכתרים; מסירת שטחים; חידוש הסדרי מעבר בטוח; מהלכי כוח נגד חמאס וג'יהאד.
- מדיניים, כגון הורדת התנחלויות בלתי חוקיות; שחרור אסירים; עריכת בחירות; הורדת יישובים ומחנות בירושלים.
- כלכליים, כגון העברת כספים, אישור פרויקטים והקלות אחרות.

לטווח הארוך, כדי שתקום מנהיגות פלסטינית שוחרת יציבות והסדר ובעלת יכולת לקדם סדר יום ברוח זו, דרושים:

- כינון רפורמות כלכליות וחברתיות.
- ניתוק הגורמים שוחרי האלימות ממקורות העוצמה הכלכלית.
- קעקוע המונופולים והחדרת גורמים כלכליים מקומיים חדשים לשטח.
- שיקום כוחה של האליטה הכלכלית ותרגום כוח כלכלי לכוח פוליטי.

חלופות להסדר עם הפלסטינים

רוב הציבור הישראלי ורוב מנהיגיו השלימו עם העובדה שכדי להגיע להסדר עם הפלסטינים יהיה צורך בויתור על חלום ארץ ישראל השלמה וגם על חלק מהיישובים הקיימים היום מעבר לקו הירוק. ואולם, אותו ציבור גם מטיל ספק בקיום שותף פלסטיני אמין, שעמו ניתן להגיע להסדר.

החלופות להסדר מוסכם בין ישראל לפלסטינים הן:

- **מפת הדרכים** - הסדר בשלבים המציב בראש את הביטחון, קובע לוח זמנים, אך מתנה התקדמות בביצוע שלבים קודמים. התוכנית נהנית מתמיכה בינלאומית נרחבת והתקבלה כבר על ידי שני הצדדים. ואולם, הערפול ביסודות המרכזיים שבה והקישור בין שלבי הביניים משני הצדדים (רפורמות שלטוניות ברש"פ, הפסקת הטרור, הקפאה של התנחלויות או פינוץ), הפכו אותה בלתי ישימה. אף על פי כן, הרוב מסכים כי ראוי שישראל

**בידי ישראל מנופי
השפעה
ביטחוניים,
מדיניים וכלכליים**

**הפלסטינים נדרשים
לכוון רפורמות
כלכליות וחברתיות
ולנתק את הגורמים
האלימים ממקורות
העוצמה הכלכלית**

תדבק במפת הדרכים, ולו כדי לא לסתום את הגולל על תוכנית שיזם הנשיא בוש ובייחוד לא בשנת בחירות.

- **תהליך מודרג (incrementalism)** - הסדר בשלבים הנשען על תקופות ביניים "פתוחות" וארוכות במטרה לאפשר לתנאים למשא-ומתן על הסדר קבע להבשיל. המתנגדים לחלופה זו טוענים שהיא תיתפש על ידי הפלסטינים כהנצחת הכיבוש וכך תכרסם עוד באמון בין הצדדים.
 - **גישת "עזה תחילה"** - שלב ביניים המבוסס על שטח ולא על זמן ונועד לשמש "מקרה מבחן" לפתרונות מעשיים ולבסיס לבניית אמון. עיקריה הם נסיגה ישראלית מעזה על בסיס הסכם עם הפלסטינים, הקמת מדינה פלסטינית ברצועה והמשך המשא-ומתן על יו"ש. ואולם, התנאים בעזה ייחודיים, הפתרונות הישימים בה לאו דווקא ישימים ביו"ש, והפלסטינים עלולים לטעון כי מדובר בתרגיל שנועד לאפשר לישראל להשתלט על יו"ש.
 - **הסדר קבע עכשיו** - לפי תומכי חלופה זו, התשומות הפוליטיות הדרושות כדי להגיע להסדר קבע אינן גדולות באופן משמעותי מאלה הדרושות להסדרי ביניים, והמוקשים הנעקפים בתהליך השלבי ממילא צצים לאחר מכן ומסכלים את המשך התהליך. ואולם, חוסר האמון בין הצדדים שהחריף בשלוש השנים האחרונות, והסכנה שהסדר כזה יעורר עימותים אלימים קשים בחברה הישראלית ובחברה הפלסטינית, הופכים חלופה זו לבלתי ישימה.
 - **משטר נאמנות** - כינון משטר של גורם או של קבוצת גורמים חיצוניים, ללא השתתפות ישראל, העשוי להיות מוגבל בזמן או בתנאים מסוימים כדי שהמדינה הפלסטינית העצמאית תקום. לכאורה יש יתרונות לאכיפת חוק וסדר על ידי גורם חיצוני, ומשטר כזה עשוי להניב משטר פלסטיני מתוקן יותר משהיה קם בדרך הטבע. מנגד, התוצאה עלולה להיות מציאות כמו זו השוררת בעיראק.
 - **הסדר כפוי** – רעיון זה נובע מהערכה שהצדדים עצמם אינם מסוגלים לקבל את ההחלטות הדרושות כדי להגיע להסדר ולכן יש כורח בהתערבות חיצונית. תומכי חלופה זו אינם יודעים לפרט את דרך יישומו, ושולליו מזהירים שהוא עשוי להיות פתח לאלימות מוגברת.
- אם לא יבחרו הצדדים באחת החלופות לעיל להסדר בהסכמה, יוותר על כנו המצב הקיים. אך זה אינו מהווה חלופה לטווח ארוך, שכן שום "סטאטוס קוו" המבוסס על מעגל של אלימות אינו יכול להימשך לאורך זמן, וסופו שיסלים ויחייב חלופה אחרת.

תוכנית ההינתקות

על רקע זה, רעיון ההינתקות זוכה לתמיכה ציבורית גוברת הבאה לידי ביטוי בכנס בדברי המדינאים ובכירי מערכת הביטחון. היא אומצה ב"נאום הרצליה" של ראש הממשלה כחלופת "אין ברירה" שישראל תצטרך לממש אם וכאשר יתברר שאין הפלסטינים יכולים או רוצים ליישם את חלקם במפת הדרכים. התנאים למימוש ההינתקות החד-צדדית יקרמו עור וגידים ככל שבניית גדר ההפרדה תתקדם.

מרכיבי תוכנית ההינתקות, כפי שהציגם ראש הממשלה, הם:

- פריסה מחודשת של כוחות צה"ל בקווי ביטחון חדשים.
- שינוי בפריסת היישובים כדי להפחית במידת האפשר את מספר הישראלים החיים בקרב האוכלוסייה הפלסטינית. היישובים שיפוננו יהיו אלה אשר על פי כל הסדר עתידי לא ייכללו בשטח מדינת ישראל.
- השלמת גדר הביטחון והקמת מכשולים פיזיים אחרים.
- הבחנה שלפיה קו ההינתקות לא יהיה גבול הקבע של מדינת ישראל, אלא קו ביטחון ארעי.
- חיזוק השליטה באותם חלקי ארץ ישראל שיהיו חלק בלתי נפרד ממדינת ישראל בכל הסדר עתידי.
- הקלה על חיי היום-יום של האוכלוסייה הפלסטינית שאינה נגועה בטרור, בין היתר על ידי תיאום עם ירדן ועם מצרים בדבר מעבר חופשי יותר של אנשים וסחורות דרך המעברים הבינלאומיים.
- ביצוע התוכנית בתיאום עם ארצות-הברית.

יתרון בולט של חלופת ההינתקות הוא ששני הצדדים נפרדים זה מזה, ישראל תיחנה מביטחון משופר ולפלסטינים תהיה אפשרות להוכיח שבכוחם לבנות מדינה. חסרון מובהק שלה הוא שתפטור את הפלסטינים מכל מחויבות למנוע טרור והסתה. מאחר שאזורים מסוימים שהם תובעים יישארו בידי ישראל, יימשכו ניסיונות הפיגועים, והישות הפלסטינית אף עלולה לחבור לגורם קיצוני אחר (איראן, סוריה) נגד ישראל. קיימת גם הסכנה שהישות הפלסטינית תהפוך ל - failed state, ותעורר דרישות למעורבות בינלאומית.

כל עוד אין הסדר
מוסכם, גדר
ההפרדה והינתקות
חד-צדדית הן צו
השעה, ויש להשאיר
פתח להסדר מוסכם
בעתיד

ההינתקות תיתן
לישראל ביטחון
משופר, אך תפטור
את הפלסטינים
ממחויבות למנוע
טרור והסתה

האתגר האיראני

תוכנית הגרעין האיראנית ומשמעותה

בין המרכיבים השליליים בסביבה האסטרטגית של ישראל בולטת איראן הן כגורם עוין, המעודד טרור נגד ישראל ומפעיל אותו והן כמדינה העלולה להגיע ליכולת גרעינית בטווח הנראה לעין ולשנות ללא הכר את המציאות האסטרטגית במזרח התיכון – ואף מעבר לו.

לדיון באתגר האיראני שני היבטים:

- מצב תוכנית הגרעין של איראן ודרכי התמודדות של הקהילה הבינלאומית ושל ארצות-הברית עמה.

- יציבות המשטר והסיכויים להביא להחלפתו במשטר דמוקרטי ומתון שלא יהיה עוין לישראל.

דו"ח הסוכנות הבינלאומית לאנרגיה אטומית (סבא"א) מאשר שבמשך 18 שנה הונתה איראן את העולם, והיא מקיימת תוכנית לפיתוח נשק גרעיני. אשר לחלון ההזדמנות לבלימת התוכנית:

- לפי ההערכות הרווחות, בין 2004 ל-2005 תגיע איראן לנקודת האל-חזור בתהליך פיתוח הנשק הגרעיני, דהיינו, ליכולת עצמית להמשיך בתוכנית ללא הזדקקות לסיוע חיצוני.

- יש הטוענים שאיראן כבר עברה את נקודת האל-חזור, וכי יש ברשותה כל המרכיבים הדרושים לפיתוח נשק גרעיני.

הסכמת איראן לפרוטוקול הנוסף עשויה להאט את התקדמותה להשגת חומר בקיע. ואולם יש טוענים שההסדר שהשיגה סבא"א עשוי דווקא לסלול את דרכה של איראן לקדם את מסלול הפלוטוניום, שכן:

- בתוך חצי שנה תוכל איראן לבנות מתקן להפקת פלוטוניום מהכור בבושהר באמצעות חומרים זמינים ובעלות נמוכה.

- בכל זמן נתון יימצא בכור בבושהר די חומר בקיע לחמישים פצצות, ולאיראן יש הטכנולוגיה להפיק פלוטוניום מדלק הכור.

האיום הבלתי קונבנציונאלי האיראני אינו מוגבל לניסיון להשיג יכולת גרעינית. תוכנית הטילים הבליסטיים האיראנית מיועדת בעליל לשאת ראשי נשק בלתי קונבנציונאליים לטווחים החורגים בהרבה מטווחי שכנותיה הקרובות של איראן. לכן פרויקט הטילים האיראני גורם דאגה גם באירופה.

**ההסכם עם
סבא"א מאפשר
לאיראן להמשיך
בהתקדמותה
להשגת נשק
גרעיני**

הצטיידות איראן בנשק גרעיני – גם אם היא תשמור כלפי חוץ על "ערפול גרעיני" ולא תכריז על יכולותיה – תקרין על המאזן האסטרטגי במזרח התיכון ומעבר לו:

- הדבר עלול להנחית מכה אנושה למשטר ה-NPT במתכונתו הקיימת ולדרבן מדינות מזרח-תיכוניות נוספות ללכת בדרכה של איראן. מצרים תראה ביכולת הגרעינית של איראן איום אסטרטגי על המרחב הערבי והיא עלולה לנטוש את ה-NPT. כן תעלה על סדר היום סוגיית שיתוף הפעולה בתחום הנשק האסטרטגי בין פקיסטאן לערב הסעודית.

- כישלון נחרץ כל כך של משטר ה-NPT אחרי הצטרפותן של הודו, של פקיסטאן ושל צפון קוריאה למועדון הגרעין, עלול להציב סימן שאלה על תפישת המשטר כולה ולפתוח מחדש את שאלת הגרעין גם במדינות נוספות.

התפתחויות אלה אינן תלויות במשטר כזה או אחר בטהראן. אמנם נשק גרעיני בידי המשטר הנוכחי באיראן ייתפש על ידי המדינות השכנות כאיום אסטרטגי ומיידי ממדרגה ראשונה, אך קיומו יביא אותן לחפש מענה הולם גם אם ישתנה המשטר.

חלופות לבלימת תוכנית הגרעין של איראן

בבחינת החלופות לבלימת תוכנית הגרעין האיראנית יש להביא בחשבון את השיקולים העיקריים האלה:

- שאיפת איראן להשגת נשק גרעיני איננה ייחודית למשטר הנוכחי, אלא היא חלק מתפישה אסטרטגית ששורשיה נעוצים בתקופת שלטון השאה. גם הציבור האיראני תומך בתפישה זו. עם זאת, נשק גרעיני בידי המשטר הנוכחי יציב סיכון גדול לאין ערוך מנשק כזה המצוי בידי משטר חלופי שאיננו אנטי מערבי ואנטי ישראלי.

- מאמצי הממשל האמריקני במשך כעשור לבלום את הסיוע הטכנולוגי הזר ובעיקר הרוסי לאיראן נכשלו, ועדיין אין אווירה בינלאומית המאפשרת להפעיל סנקציות כבדות עליה.

- למערב יש היסטוריה של אי-התמדה בלחצים ובסנקציות.

- כל עוד לא הושגה יציבות בעיראק, אין בממשל האמריקני נטייה לפעולה צבאית נוספת.

**המאמצים
המדיניים,
הלחצים
והסנקציות לא
הרתיעו את איראן
וארצות-הברית
אינה נוטה כיום
להפעיל כוח נגדה**

- שלא כמו צפון קוריאה, איראן חשה צורך בלגיטימיות בינלאומית, ושליטת לגיטימיות זו ממנה היא סנקציה קשה.
- יש לבלום לא רק את מסלול האורניום שנחשף לאחרונה, אלא גם את מסלול הפלוטוניום הגלום בעצם קיום הכור בבושה.
- בלימת תוכנית הגרעין האיראנית מחייבת, אפוא, הפקעה מוחלטת של מחזור הדלק הגרעיני מידי איראן באופן שלא תתאפשר הסטה של חומר בקיע או ניצולו, אם תתקבל החלטה באיראן לסגת מה-NPT.

החלופות במצב הנוכחי:

- "עסקה כוללת" שתגובש עם איראן ואשר תתייחס לכל הסוגיות השנויות במחלוקת: נשק בלתי קונבנציונאלי, טרור, תהליך השלום וזכויות אדם. קשה להניח שהמשטר האיראני ייענה לעסקה כזו, וגם אם כן – שיעמוד בה.
- שינוי המשטר על ידי מתן סיוע מדיני וחומרי לגורמים הדמוקרטיים באיראן.
- פעולות אלימות כגון הפצצת הכור או פעולות חבלה אחרות ו"סיכול ממוקד" של מרכיבי מפתח בתוכנית הגרעין.
- חיזוק משטר ה-NPT.
- השהיה והרתעה כדי לדחות את הצורך לטפל בתוכנית הגרעין האיראנית עד לסיום ייצובה של עיראק.

קיימות שתי גישות בסיסיות באשר לדרך הפעולה המועדפת:

- האחת תומכת בדלית ברירה בהשהיה ובהרתעה מתוך הכרה במגבלות החלופות האחרות, וכן בהערכה שחלון ההזדמנות לבלימת תוכנית הגרעין האיראנית יישאר פתוח לתקופת מה.
- לפי הגישה הנגדית, חלון ההזדמנות לבלימה נסגר והולך כבר עתה, וממילא מדינות המערב אינן מסוגלות לקיים לחצים לאורך זמן. לכן, יש לדאוג כבר עתה להבהיר לאיראן כי המחיר שיגבו ממנה גם ארצות-הברית וגם ידידותיה בעבור המשך נסיונות ההסתרה והערפול יהיה גבוה. על פי גישה זו אין להסתפק ב"השעיית תוכנית ההעשרה" ובביקורות תגר על פי הפרוטוקול אשר איראן הסכימה להם, אלא יש לעמוד על פירוקה המלא של תוכנית ההעשרה ועל הפיקוח באמצעות צוות קבוע של מפקחים בתוך איראן, ולנסות לשנות את המשטר. יש להעלות את המחיר שאיראן תצטרך לשלם עבור ערפול ואי-היענות ולהיערך לסנקציות שתיתפשנה כאמיתיות.

**אין להסתפק
ב"השעיית"
תוכנית ההעשרה,
אלא יש לעמוד על
פירוקה המלא ועל
פיקוח חודרני
קבוע**

גם אם יימצאו דרכים להאט את התוכנית האיראנית או לבלום אותה, תצטרך הקהילה הבינלאומית, או לפחות אותו חלק שלה השואף לבלום את תפוצת הנשק להשמדה המונית, להתמודד עם הביקוש הגובר לכורים גרעיניים לאספקת חשמל זול ונקי. בעשור האחרון הוכח שדפוסי הפיקוח הקיימים של סבא"א אינם מונעים הסטה מכוונת של חומרים בקיעים לתוכניות צבאיות. על פי גישה אחת, ניתן לכונן משטר פיקוח יעיל על בסיס מנגנוני הפיקוח הקיימים על ידי גיבוש הסכמה בין המדינות המייצרות כורים גרעיניים שתתמקד בפיקוח על מעגל הדלק. זאת באמצעות:

- התניית מכירת כור בשליטה מוחלטת של המדינה המוכרת את הכור – אחת משמונה מדינות המייצרות כורים – בכל מעגל הדלק. בשיטה זו לא תהיה הצדקה לקיום מתקני העשרה מחוץ לשמונה המדינות. בהיעדר הצורך במתקנים לטיפול במעגל הדלק בתוך המדינות הרוכשות, לא תהיה אפשרות להסתיר מתקן סודי בחסות מתקן חוקי. כך יהיה גם קל יותר לגלות מתקנים בלתי חוקיים.
- שיפור הפיקוח על הכורים עצמם (שהוא משימה קלה יותר מפיקוח על מתקני העשרה).

האפשרות לחולל חילופי משטר באיראן

הנחת היסוד, שליוותה את הטיפול בתוכנית הגרעין האיראנית במשך שנים, הייתה שמהפך שלטוני באיראן יקדים את הגעתה של איראן לנשק גרעיני. כיום ברור שלא ניתן להתבסס על הנחה כזו – שכן העם האיראני אמנם אינו רוצה במשטר הזה, אבל הוא ברובו נואש מהניסיון לשנותו באופן דמוקרטי.

לפיכך, ניטש ויכוח על האפשרות לחולל מהפכה שתוביל לדמוקרטיה באיראן. בעניין זה שתי גישות:

- לפי גישה אחת, העם האיראני עייף ואינו מוכן להתעמת עם המשטר וארצות-הברית שקועה עדיין במלחמה בעיראק. בנסיבות אלה יש להסתפק בהמשך קיום לחצים בינלאומיים על איראן עד שיתייצב המצב בעיראק, ורק אז להתפנות לטיפול מעמיק בבעיה האיראנית.
- מנגד יש הטוענים שיעדי הדמוקרטיזציה בעיראק ובאיראן תלויים זה בזה, וכי כל עוד שולט המשטר הנוכחי בטהראן, הוא יפעל למנוע מארצות-הברית לממש את יעדיה בעיראק. התסיסה בתוך איראן היא על סף רתיחה, אשר רק היעדר תמיכה חיצונית מונע את התפרצותה, ומדיניות ברורה של ארצות-הברית תוכל להביאה לכך.

**יש להתנות
מכירת כור גרעיני
בשליטה מוחלטת
של המדינה
מוכרת הכור על
מעגל הדלק**

המכלול המדיני והזירה הבינלאומית

הקשר עם ארצות-הברית

הקשר עם ארצות-הברית הוא נכס אסטרטגי ללא תחליף עבור ישראל. קשר זה נמצא כיום בדרגת קרבה ושיתוף פעולה מהגבוהות שידעו שתי המדינות. אין מקום לתחזית אפוקליפטית לפיה ארצות-הברית תנטוש את ישראל.

הממשל האמריקני נדרש לקבל החלטות כדי לסייע לישראל ומשלם על כך בתחום המדיני, ויש הטוענים אף הביטחוני, בהגברת עוינותם של גורמים קיצוניים. תמיכתה של ארצות-הברית היא פונקציה של:

- הנושא – בסוגיות ביטחון מובהקות נוטה הממשל לתמוך בישראל, אך נמנע מכך כאשר מדובר במהלכים הנראים כנובעים מאילוצים פוליטיים פנים-ישראליים.
- כנות היחסים ואמינותם – נודעת חשיבות עליונה לתחושת הממשל שישראל נוהגת בכנות ובאמינות במגעים עמו, גם כאשר יש חילוקי דעות.
- נכונות ישראל לשתף פעולה עם ארצות-הברית בקידום תהליך השלום.

גיוון הקשרים האסטרטגיים

על אף הקשר ההדוק עם ארצות-הברית, על ישראל לחתור לגיוון קשריה האסטרטגיים, בתנאי שקשרים נוספים לא יסתרו את הקשר האסטרטגי עם ארצות-הברית, אלא ישלימו ויחזקו אותן. הפרדיגמה המוצעת היא פיתוח משולשים של שיתוף פעולה אסטרטגי בין ישראל, ארצות-הברית ומדינה שלישית על יסוד מכנה משותף של תפישת עולם ואינטרסים. בפיתוח הקשרים עם מדינה שלישית כלשהי יש להביא בחשבון:

- את הצורך בתיאום הדוק עם ארצות-הברית, נוכח המינון הגבוה של טכנולוגיות אמריקניות גם במוצר הישראלי ביותר.
- את סכנת הזליגה של טכנולוגיה למדינות מזרח-תיכוניות עוינות. מדיניות של גיוון מחייבת ניתוח מעמיק של תחומים שבהם אפשר לייצא מוצרים וטכנולוגיות, ללא סיכון מיותר לאינטרסים הביטחוניים של ישראל עצמה. בתחומים אלה עשויים להיכלל מוצרים ביטחוניים שלמים, מו"פ משותף ושת"פ מודיעיני.
- את יציבות השותפות של האינטרסים המדיניים, הכלכליים, הצבאיים והתרבותיים.

**ישראל צריכה
לגוון את קשריה
האסטרטגיים אך
בתיאום עם
ארצות-הברית.
דוגמא לגיוון כזה
היא טיוואן**

- תבחינים מוסריים.
 - את "תוחלת החיים" של המשטרים השותפים במדינות אלה.
 - את ההשלכות לקשרי חוץ אחרים של ישראל נוסף לארצות-הברית.
 - התאמה כלכלית.
- טייוואן משלבת פוטנציאל לקשר מעמיק, גם בתחומים טכנולוגיים וביטחוניים, עם זירה רחוקה ועם בעייתיות מדינית, בעיקר מצד סין. עקב תמיכת ארצות-הברית בטייוואן, השותפות עמה מגלמת אפשרות לגיוון מערכת קשרים אסטרטגיים שלא תפריע לקשר האסטרטגי בין ישראל לארצות-הברית.

בבחינת קשר זה יש לקחת בחשבון, בין היתר, את חשיבותם הגוברת של המרחב האסיאתי ושל המשק הטייוואני בתוכו ואת הדמיון בין ישראל לטייוואן בדפוסי חשיבה כלכליים של יזמות ושל הישענות על משאבי אנוש והיי-טק.

התנאים לשיתוף פעולה בין שתי המדינות טובים לאור ההישענות של שני הצדדים על טכנולוגיות מבית היוצר האמריקני ועל יסוד הגישה הישראלית של פיתוח יתרון איכותי טכנולוגי כדי לאזן נחיתות מספרית. שיתוף פעולה טכנולוגי יכול להתקיים במגוון תחומים, החל מהגנה נגד טילים ומערכות וכלה במערכות תקשורת ומודיעין.

מנגד ניצבת מכשלה נכבדה אחת והיא – עמדתה של סין.

הקשר עם האיחוד האירופי

ביחסי ישראל עם האיחוד האירופי שתי מגמות סותרות:

- ריחוק עקב משקעים היסטוריים וחיכוכים עכשוויים על רקע עמדות האיחוד בסוגיות המזרח התיכון.
- קרבה כלכלית – היות שישראל היא היעד לכמחצית הייצוא של אירופה למזרח התיכון.
- קרבה פוליטית ותרבותית אף יותר מכמה ממדינות מזרח אירופה המועמדות להתקבל כחברות באיחוד.

כבר עתה שוכן המזרח התיכון בתוך אירופה עצמה בדמות אוכלוסייה גדולה ממוצא מזרח תיכוני בכל ארצות האיחוד. עם הצטרפות קפריסין מתקרב האיחוד לישראל מבחינה גיאוגרפית. אם תצטרף תורכיה, תשוב אירופה להיות

גורם קבע ב"שכונת" המזרח התיכון על כל המשתמע מכך. להלכה תוכל ישראל לנווט את היחסים עם האיחוד באחת משלוש דרכים:

- המשך המצב הקיים, תוך ויתור על היתרונות הכרוכים בהידוק הקשר עם אירופה.
- חתימה לחברות מלאה באיחוד, שאם תושג תחזק את מעמדה של ישראל בקהילייה הבינלאומית, ואת כוח ההרתעה שלה מול שכנותיה. ואולם, מהלך כזה, שממילא אינו קיים כיום, יצמצם את מרחב התמרון הביטחוני של ישראל והוא טומן בחובו תביעות ממנה לבצע שינויים מפליגים בעקרונות יסוד המגדירים אותה כמדינה יהודית.
- מיצוי היתרונות הגלומים בהסכם האסוציאציה שיאפשר קפיצת מדרגה ביחסים במגוון תחומים בלי להידרש להכרעות קשות. המהלך מחייב דיאלוג, המבוסס על אמון, ברמות המנהיגות, הפקידות הבכירה, המוסדות האקדמיים והרחוב. הוא מותנה בצעדים בוני אמון, בהגברת המודעות והכבוד ההדדי משני הצדדים וביצירת מכניזם של דיאלוג ברמות השונות.

מומלץ שישראל תקדם את הדו-שיח עם האיחוד האירופי למיצוי הסכם האסוציאציה.

על ישראל למצות את היתרונות של הסכם האסוציאציה עם האיחוד האירופי

נוצרים אוהדי ישראל

במציאות של אנטישמיות גוברת, של התנכרות בינלאומית לישראל ושל קשיי ההסברה שלה, גוברת החשיבות של טיפוח קשרים עם קבוצות בעלות משקל פוליטי שיש בכוחן לחזק את המחויבות של מדינותיהן לישראל. קבוצה בולטת כזו, שלא הושקע די בטיפוח הקשר עמה, היא ציבור הנוצרים האדוקים בארצות-הברית. בזרם זה קבוצות שונות, הכוללות אוונגליסטים, נוצרים ש"נולדו מחדש" ועוד. מאפייניהן הם:

- רובן ככולן תומכות באופן עקבי בישראל מתוך אמונה שתמיכה זו היא אמצעי לזכות בברכת שמייים.
- חבריהן נמצאים לרוב באגף הימני של הקשת הפוליטית הן במונחים של פוליטיקה אמריקנית והן בהקשר הפוליטי הישראלי.
- מספר חבריהן נאמד בכשישים עד שבעים אלף, רובם משכילים, בעלי הכנסות גבוהות והשפעה באמצעי התקשורת. הם מצויים לא רק בארצות-הברית אלא גם במדינות אחרות ואף בדרום אמריקה.

נוצרים אוהדי ישראל הם מנוף השפעה שיש למצותו

ישראל נרתעה עד כה ממיצוי מנופי ההשפעה הגלומים בקבוצות אלה. מיצוי מקור כוח זה מחייב לגלות מודעות לעצם קיומו, להכיר תודה לתומכי ישראל שבו ולנצל את מערכות התקשורת המסועפות שלו במאבק ההסברתי של ישראל.

"אזרוח" מדיניות החוץ

מדיניות החוץ של ישראל התנהלה מאז ומתמיד בצל השיקולים הביטחוניים. לעתים קרובות היא נקבעה בחוגי מערכת הביטחון יותר מאשר במשרד החוץ ובמשרדי הממשלה האזרחיים והכלכליים. מציאות זו הקרינה על יכולת המאבק המדיני של ישראל ופגעה ביכולתה למצות הישגים ממהלכים צבאיים או לפתח יחסים קרובים עם מדינות על בסיס מדיני בלבד. בשנים האחרונות גוברת ההכרה שהממד המדיני וסביבה בינלאומית אוהדת הם עמודי התווך בחוסנה הביטחוני של המדינה. ואולם, מדיניות החוץ טרם השלימה את תהליך ה"אזרוח" ויש להמשיך ולפתח אותה בכיוון זה.

האו"ם והקהילה הבינלאומית

האו"ם, על מנגנוניו משמש זירה ללוחמה מדינית נגד ישראל ולדה-לגיטימציה של זכות קיומה על ידי:

- הפצת מסמכים וקבלת החלטות שבהם חבויים סממנים של האנטישמיות הקלאסית, המציגים את ישראל כהתגלמות כל הרוע והמשוויים את מעשיה במפורש או במשתמע למעשי הנאצים.
- עיוות נתונים על מעשיה של ישראל וקבלת כל טיעון פלסטיני בבחינת "כזה ראה וקדש".
- ניתוק השפיטה של ישראל ממעשי הצד השני שעליהם היא מגיבה. ביטויים עדכניים לגישה זו של האו"ם הן עמדותיו הפסקניות והגורפות של הארגון נגד גדר ההפרדה ונגד פעולות של סיכול ממוקד.
- מיקוד ביקורת בישראל תוך התעלמות מזירות סכסוך וממדינות אחרות הראויות לא פחות, ואולי יותר, לתשומת לב של האו"ם (כ-30% מהחלטות ועדת זכויות האדם של האו"ם הם נגד ישראל, ו-60% ממושבי החירום של העצרת התכנסו לגינויה).

הדה-לגיטימציה של ישראל גוררת עמה לגיטימציה לאנטישמיות. הדבר בא לידי ביטוי בסירוב העיקש של הארגון, בהשלמה ולפעמים בשיתוף פעולה של מדינות המערב, לכלול את גינוי האנטישמיות בהחלטות המגנות גזענות וחוסר סובלנות. גינוי האנטישמיות כלפי יהודים כפרטים, ללא קשר לישראל, כבר אינו נחשב תקין פוליטית והוא שנוי במחלוקת.

**לנוכח התגייסות
מנגנוני האו"ם
לסיוע במאבק
המדיני נגד
ישראל, יש לשקול
את מידת שילוב
הארגון בתהליך
השלום**

על רקע זה עולה טענה שישראל אינה צריכה לשתף פעולה עם האו"ם, ושעליה להתנגד לשילובו בתהליך השלום, ובכלל זה לשיתופו ב-"קווארטט".

רוסיה

התפישה המקובלת, במיוחד אחרי ה-11 בספטמבר, גורסת שפני רוסיה הם לשיתוף פעולה עם המערב ועם ארצות-הברית וכן לכלכלה ליברלית. ואולם, בפועל נמשכות מגמות של התגברות הלאומנות הרוסית והתחזקות ביורוקרטית של אנשי המשטר הקומוניסטי ואנשי הק.ג.ב לשעבר. בפרלמנט הרוסי החדש (הדומה) שוב אין ייצוג לזרם הליברלי, וב-20% מהמושבים זכו נציגי הזרם הלאומני המבקש לחדש את מעמדה המעצמתי של רוסיה. מגמה זו התבטאה ביחס של רוסיה לשלוש מדינות "ציר הרשע", בהידוק הקשר עם איראן (שכלל העברת טכנולוגיה גרעינית), עם צפון קוריאה ובגילויי אהדה בוטים כלפי עיראק במהלך המלחמה.

בטווח הקרוב אין לצפות לשינויים ניכרים בגישה של רוסיה כלפי המזרח התיכון. בטווח הרחוק, התחזקות מעמד יוצאי ה-ק.ג.ב. אינה מבשרת טובות לקשרי ישראל-רוסיה. גישה מתעמתת עם ארצות-הברית ועם מדיניות רוסית "מעצמתית" חדשה עלולה לתרום לחיזוק נוסף של הקשרים עם מדינות במזרח התיכון העוינות את ישראל.

יש להיערך לקראת התפתחויות שליליות מסוג זה ולפעול כדי להשפיע על כיווני המדיניות הרוסית במזרח התיכון.

אנטישמיות ועוינות לישראל

לביטויי העוינות לישראל בזירה הבינלאומית סממנים רבים של אנטישמיות. מתן ההכשר לאנטישמיות מתבטא בשני חוגים עיקריים:

- בשמאל האינטלקטואלי באירופה – הרואה בישראל שארית הקולוניאליזם ומדינת אפרטהייד, שדינה להיעלם מן העולם. השקפה זו מתפשטת והולכת גם בעולם האקדמי בארצות-הברית, ולאטן נוצרות דמוניזציה של ישראל, רשת של חרם עליה ודה-לגיטימציה בינלאומית של עצם קיומה. גורם מרכזי לכך הוא השתקפות העימות עם הפלסטינים באמצעי התקשורת ובדעת הקהל במערב. העוינות ליהודי היא גם תגובה מוכרת לתחושות של ניכור ושל אובדן זהות באירופה המתאחדת והמתרחבת.
- בקרב המוסלמים במערב – אצלם היא מוזנת גם על ידי העתקת הלגיטימציה למאבק בישראל ממונחי מאבק לאומי למען "פלסטין חופשית" למאבק אסכטולוגי לביעור הארץ מנגע היהודים.

**יש להיערך
לאפשרות של
שיבת רוסיה
לגישה
מתעמתת יותר
עם
ארצות-הברית,
גם במזרח
התיכון**

העוינות לישראל בקמפוסים, הרווחת בעיקר באירופה, אך במידה גדלה גם בארצות-הברית, קשורה לנטייה לשמאל הפוליטי. הביטויים הקיצוניים של עוינות זו הם הדרישה להחרמה של ישראל (divestiture) באקדמיה האירופית והאמריקנית ותופעות של סירוב ללמד סטודנטים ישראלים.

האנטישמיות מתבטאת לאחרונה יותר ויותר גם באיומים פיזיים על יהודים. עד לאחרונה רווחה הדעה שהתופעה רווחת בצד האפל של החברה המערבית ואינה זוכה למכובדות פוליטית. אך הלגיטימציה לה זכתה האנטישמיות המדינית הסירה מחסומים גם ברמת ההתנהגות כלפי יהודים כבני אדם. הפחד מהתנכלויות מביא יהודים לעיסוק מוגבר בביטחון הקהילה ואף להסתיר את יהדותם. תופעה זו פוגעת כיום בעיקר ביהודים, אך יש הרואים בה סנונית המבשרת מגמות אנטי-דמוקרטיות רחבות יותר במערב.

מנהיגות יהודית בתפוצות

העם היהודי בתפוצות תורם לחוסן הלאומי של ישראל. הוא משמש עורף דמוגרפי, מקור לעלייה וכוח החזית של המערכה המדינית שלה. אך נכס אסטרטגי זה מצוי במגמת התכווצות מתמדת כתוצאה משתי תופעות מקבילות וסותרות לכאורה:

- תהליכי התבוללות וקבלת היהודים בחברה.
- שנאת ישראל גוברת המרתיעה יהודים מלהתייצב לימין ישראל.

חשיבות העם היהודי כמכפיל כוח במאבק המדיני של ישראל באה לידי ביטוי דווקא במאבק בקמפוסים: עצומות נגד ישראל נתקלות בעצומות נגד, וכל דרישה להחרמת ישראל לא זכתה להתקבל על ידי מוסד אקדמי בעולם המערבי. אך בעוד שבראש המערכה נגד ישראל עמדו פרופסורים שהיו מוכנים להקדיש את עצמם למטרה זו, תפישת ישראל כמדינה הפוגעת בזכויות אדם והמשלתה לגרמניה הנאצית ולדרום אפריקה בתקופת האפרטהייד – הרתיעו אנשי אקדמיה בכירים, ביניהם גם אוהדי ישראל, מלהתייצב לזכות פומבי להגנת ישראל.

ישראל מחויבת לסייע ליהודי התפוצות להתמודד עם האנטישמיות, לשמר את תמיכתם בה ולמצות אותה. תמיכה זו היא מקור לעוצמה מדינית.

על ישראל להעניק לצעיר היהודי בתפוצות מניע לשמר את זהותו היהודית ויכולת להתמודד עם האווירה העוינת. לשם כך יש להתרכז בטיפוח המנהיגות העתידית של ציבור זה, בעיקר בקרב ציבור הסטודנטים היהודיים הפעילים באוניברסיטאות המונה כ-650,000. ואלה חלק מדרכי הפעולה המוצעות:

**על ישראל לסייע
ליהדות התפוצות
במאבק
באנטישמיות
הגוברת ולטפח את
מנהיגותה העתידית**

- חשיפת צעירים יהודיים מהתפוצות להווייה הישראלית על מנת לחזק את זיקתם לישראל וזאת כבר בבתי הספר התיכוניים.
- טיפוח קבוצה של Jewish Advocacy שתפעל בקמפוסים נגד גילויי השטנה כנגד היהודים וכנגד מדינת ישראל.
- הבאת סטודנטים ישראלים לקמפוסים בחו"ל כאנשי הסברה.
- בניית רשת של פרופסורים יהודיים וישראלים בקמפוסים שיובילו את המערכה.
- יצירת מחויבות של הקהילות היהודיות לטיפול בנושא הקמפוסים.

המכלול הכלכלי

תעשיות הביטחון כמאיץ לצמיחת המשק

תעשיות הביטחון הן ממאיצי הצמיחה בעלי הפוטנציאל הרב ביותר. תעשיות אלה מעסיקות כיום במישרין 10% מכוח האדם בתעשייה ומכירותיהן בחו"ל הן 17% מסך הייצוא התעשייתי ללא יהלומים.

במונחים יחסיים ישראל היא המדינה המובילה בעולם בהיקף ההוצאה לביטחון ביחס לתוצר. לכן, היקף הרכש הביטחוני מהתעשייה המקומית הוא נכס שניתן לנצלו כמנוף להגדלת הייצוא ולהאצת הצמיחה. התעשיות הביטחוניות הן ברובן המכריע תעשיות ייצוא, שכן היקף הייצוא הביטחוני מגיע לפי חמישה ויותר ביחס למכירות לצה"ל. הייצוא הביטחוני מותנה בפיתוח המערכות (פלטפורמות ומערכות לחימה) עבור משרד הביטחון ובהוכחת הישימות באמצעות שימוש צה"ל במערכות אלה.

הגדלת היקף
הרכש של מערכת
הביטחון
מהתעשיות
הביטחוניות היא
מנוף להגדלת
הייצוא

הדרך האפקטיבית ביותר להגדלת הייצוא הביטחוני היא, לפיכך, הגדלת ההזמנות של מערכת הביטחון לפיתוח מערכות חדשות. הרכש הביטחוני של צה"ל הוא השקעה ששיעור התשואה שלה למשק הלאומי מגיע לכ-20%. במקרה של הוספת פרויקטים בעלי פוטנציאל ייצוא גבוה, שהיקף הייצוא שלהם יגיע לפי חמישה מהמכירות לצה"ל, התשואה למשק הלאומי בתנאי אבטלה תגיע ל-150%.

הבעלות הממשלתית החזקה בתעשיות הביטחון המגיעה ל-70%, לעומת היעדר בעלות ממשלתית בהן בארצות-הברית, נתפשת כפוגעת בגמישות, ולכן יש תמיכה **בהפרטה**. הדעות חלוקות באשר ל**מיזוג** תעשיות הביטחון:

- תומכי המיזוג מצביעים על החיסכון שיגיע ל-170 מיליון דולר בשנה לפני מס רק בהוצאות שיווק והנהלה. עוד הם מצביעים על כך שהמיזוג ייצור חברה שהיקף מכירותיה 4.2 מיליארד דולר ואשר תהיה העשירית בגודלה בעולם. הם מדגישים שזה התחום היחיד שבו ישראל יכולה להגיע למסה קריטית עולמית שתביא להגברת כושר התחרות ולהגדלת הייצוא.
- שוללי המיזוג מציינים את אובדן הגמישות ומהירות התגובה האופייניות לתעשיות קטנות.

תעשיות ההיי-טק כמנוף לפיתוח כלכלי וחברתי

תעשיות ההיי-טק בישראל תמשכנה להיות נדבך מרכזי בכלכלת המדינה ובצמיחת המשק שכן :

- יש התאמה בין ביצועי חברות ההיי-טק בישראל לבין ביצועי שוק ההיי-טק העולמי, והמשבר שעברו החברות בארץ היה חלק ממשבר עולמי. השוק העולמי החל להתאושש מהמשבר בסוף שנת 2002, ועמו החלו להתאושש גם חברות ההיי-טק בישראל.
- נתח הציוד עתיר הידע בסך ההצטיידות הכולל של התאגידים בעולם גדל באופן עקבי זה עשרות שנים, ואינו נפגע על ידי המשברים המזדמנים בשוק.
- גם אם תחזיות הצמיחה לשוק העולמי הן נמוכות, חברות ישראליות תוכלנה לנצל סגמנטים בו לצמיחה מוגברת. גם בסקטורים שאינם צומחים יש מרחב צמיחה גדול לחברות ישראליות, שכן הן מהוות רק 2% מן השווקים העולמיים בהם הן פועלות. גם העובדה שנתחי שוק משמעותיים ביותר מוחזקים בידי חברות קטנות, מותירה כר נרחב להגדלת נתח השוק של חברות ישראליות.
- שוק הטכנולוגיה העולמי ממשיך להיות מנוע הצמיחה המוביל בכלכלות המערב, בהן הקשר בין החברה לבין הטכנולוגיה הוא בל יינתק, וישראל תוכל להרוויח מכך.

ממשלת ישראל יכולה לסייע לתעשיות ההיי-טק בפרט, ולכלכלת ישראל בכלל, בין השאר על ידי :

- סיוע לתעשיות למצות את הפוטנציאל בארצות בעלות שיעור צמיחה משמעותי ברכישת טכנולוגיה כמו סין, הודו ורוסיה, על ידי העמדת מסגרות מימון לארצות אלה לצורך רכישות מהתעשיות הישראליות.
- השקעה בחינוך.

קהילת ההיי-טק מצידה יכולה לסייע לחברה הישראלית על ידי :

- הגדלת מעורבות חברות ההיי-טק בסגירת פערי חינוך ובקליטת עלייה מארצות רווחה.
- יציאה מ"החומות" המבודדות אותה והנחלת איכויותיה ותרבות הניהול שלה למגזרים אחרים במשק.

**סיוע ממשלתי
לתעשיות ההיי-טק
למיצוי הפוטנציאל
בסין, הודו ורוסיה
יביא להגדלת
הייצוא**

משק האנרגיה

אם יושג הסדר שלום אזורי, ייפתחו בפני משק האנרגיה בישראל אפשרויות חדשות העשויות לפתור חלק ניכר מבעיותיו כיום, ובהן: גיוון מקורות דלק ומוצריו; כניסת חברות אנרגיה בינלאומיות למשק הישראלי; השתלבות ברשת חשמל אזורית ובמערכות צנרת והולכה אזוריות לאספקת דלקים לישראל ולייצוא נפט ומוצריו, ומשיכת השקעות חוץ ומימון למשק האנרגיה הישראלי. אך כל עוד אין הסדר, רגישותה הגבוהה של ישראל בתחום האנרגיה, ויתרונותיה בתחום הטכנולוגיה המתקדמת, מחייבים אותה להגביר את מאמציה לייצר פתרונות לניצול יעיל של צריכת אנרגיה ולפיתוח מקורות אנרגיה מתחדשים. זאת, בין השאר על ידי:

- תמרוץ הקמת חברות טכנולוגיה עילית בתחום מקורות האנרגיה המתחדשים וייעול צריכת האנרגיה.
- ייזום פרויקטים משותפים עם מדינות אחרות תוך הפקת תועלת מקרנות פיתוח המצויות אצלן.

שימוש במקורות מתחדשים וכן בגז טבעי יתרום גם לשיפור מצב איכות הסביבה ולבריאות הציבור, נוכח הקשר בין תחלואה לבין מזהמי האנרגיה והנזק הצפוי לאיכות האוויר עקב הגדלת כמות האנרגיה המיוצרת (ישראל חתומה על אמנות בינלאומיות בתחום זה ועליה לעמוד בהן).

גילויי הגז בישראל נותנים הזדמנות לפיתוח אנרגיה ממקור עצמי. על ישראל –

- להסיר את הבלמים לפיתוח סקטור זה.
- להאיץ הקמת התשתיות להולכת הגז.
- להעדיף את הגז המקומי ולתמרץ המשך חיפושים.

בה בעת יש לחדש את המגמה לחיסכון באנרגיה. באמצעות הסברה, אכיפה, עידוד ותמרוץ, ישראל יכולה להגיע לחיסכון של כ-20% מצריכת האנרגיה, דהיינו חיסכון של 500 מיליון דולר לשנה, ולתרום תרומה חשובה לאיכות הסביבה.

תוכנית אב ארוכת טווח שמכין משרד התשתיות הלאומיות מציבה את החלופות הבאות למבנה משק החשמל:

- השארת המצב הקיים במבנה מאוחד.

**יש להגביר מאמצים
לניצול יעיל של
אנרגיה ולפיתוח
מקורות מתחדשים**

- פיצול מוגבל שבו מערכי ההולכה והחלוקה של החשמל יימצאו בתאגיד אחד, ומערך ייצורו יפוצל למספר תאגידי ייצור בבעלות פרטית שיתחרו זה בזה.

- פיצול מרבי, הן של מערך הייצור והן של מערך החלוקה, כאשר תאגיד ההולכה וניהול המערכת נהפך לתאגיד ממשלתי מונופוליסטי נפרד.

החלופות העיקריות למבנה משק הדלק על פי תוכנית האב הן :

- השארת המצב הקיים ללא פיצול בתי הזיקוק.
- פיצול בתי הזיקוק ללא מתן אפשרות לאינטגרציה אנכית עד למקטע השיווק.
- פיצול בתי הזיקוק ואינטגרציה אנכית, הכוללת מתן אפשרות לקשרי בעלות עם חברות הפועלות במקטע השיווק.

כדי לשפר את סיכויי הצלחת הרפורמה במשק החשמל שעליה החליטה הכנסת ביוני 2003, דרוש, בין היתר, להגדיל את הרזרבות (שהן רק 3%–5% כיום) ולהנפיק את מניות חברת החשמל לציבור עקב מבנה ההון הבעייתי שלה.

הפיקוח על הבנקים ופיתוח שוק ההון

סוגיית הפיקוח על הבנקים נבחנה מהיבטי השפעת הפיקוח על חוסנה של המערכת הפיננסית, אשר לה תפקיד מרכזי ברווחתה של המדינה וביציבותה הכלכלית. הפיקוח על פי אמות מידה בינלאומיות חשוב נוכח הגלובליזציה והקשרים בין הבנקים בעולם. הישג חשוב של מערכת הפיקוח בישראל הוא פעילותה היסודית והמהירה בנושא הלבנת ההון. עבור הבנקים, בהשוואה לענפים אחרים, הפיקוח איננו רק חיסרון המגביל את חופש פעולתם, אלא גם יתרון בכך שהוא מגביר את אמון הצרכנים, בשמשו מעין תו-תקן.

נטוש ויכוח בשאלת האפקטיביות של הפיקוח בישראל. על פי "קרן המטבע הבינלאומית" לישראל פיקוח מקצועי ראוי, ומסגרת חוקית ורגולטורית משביעת רצון. ישראל גם עברה בהצלחה את המבחן הפורמאלי של עמידה באמות המידה הבינלאומיות.

באשר למידת ההתערבות הרצויה של הפיקוח בהחלטות הבנק, עולות הבעיות הבאות :

- אפשר לטעון שפיקוח פרטני יעביר למעשה את האחריות מהמנהלים והדירקטורים אל "בנק ישראל", אם הבנק שיעמוד בהוראות המפורטות של הפיקוח ייכנס לקשיים או יקרוס.

▪ אם הדירקטוריון וההנהלה חושבים שכדאי לקחת סיכון מסוים, האם רשאי הפיקוח להתערב ולמנוע זאת? על פי "קרן המטבע הבינלאומית", המפקח לא ינחה את הבנק שלא לקחת את הסיכון, אלא ינחה לוודא תחילה שיש לו הון מספיק כדי להתמודד עם השלכות הסיכון הזה – היה ויתממש.

קיימת טענה של ניגוד עניינים בין שני תפקידי המפקח – לשמור על יציבות הבנקים, ולהגן על הצרכנים. מול הטענה שמימוש התפקיד הראשון מחייב בהכרח לממש את השני, יש האומרים שבישראל התחרות וההגנה על הצרכן הם בפועל במקום משני, וכי אין די הגנה על הצרכן.

יש דרישה להחיל את הפיקוח גם על חברות ביטוח ועל גופים פיננסיים אחרים המתחרים עם הבנקים בשוק ההון. זאת, במגמה להגן על צרכניהם, כשם שהפיקוח אמור להגן על צרכני הבנקים.

חלק מהבעייתיות בין המערכת הבנקאית לבין הפיקוח נובע מכך שהחוק המרכזי שעליו מושתתת עבודת הפיקוח הוא פקודת הבנקאות משנת 1941, שעל אף שינויים שחלו בה נותרה מיושנת ולא עדכנית. עקב כך מרחב שיקול הדעת של הפיקוח גדול מאוד ואולי גדול מדי. יש לחוקק חוק בנקאות כולל ומודרני שיגדיר במפורש את מערכת היחסים שבין המפקח לבין המערכת הבנקאית.

לחוסנו של **שוק ההון** ולמידת שכלולו השלכה ישירה על הרווחה הכלכלית:

▪ בעיקרון, שוק הון מפותח מאפשר הקצאה טובה יותר של ההון וחלוקת סיכונים טובה יותר המעודדים השקעות, מאפשר זמינות מידע ותורם ליעילות השימוש בהון. ממשלות יכולות לסייע על ידי שיפור הגישה לשוק ההון למשתמשים, הגנה על המשקיעים שתגביר את רצונם להשתתף בשוק, הגנה על המלווים, הקטנת חלקן שלהן והגדלת התחרותיות וזרימת המידע בשוק.

▪ הוכח ששכלול שוק ההון גורם לצמיחה. הצמיחה נובעת מיזמות עסקית, וזו זקוקה לשורה של גורמים מסייעים, המאפיינים שוק הון משוכלל, ובהם: חלוקת סיכונים טובה, זרימת מידע, שקיפות ופיקוח על חברות הגורם לתחרותיות ולירידת מחיר ההון.

מנוף פוטנציאלי נוסף לצמיחה הוא משיכת השקעות בינלאומיות ב-**buy outs**. לדברי מומחים בינלאומיים מובילים קיימות חברות רבות המוכנות עקרונית להשקיע בישראל, במיוחד בתחומי הפרטה ודה-רגולציה, אך כדי לממש פוטנציאל זה יש ליצור סביבה התומכת ב-**buy outs**, ומדובר במיוחד בשינויים במיסוי ובפיקוח.

**יש לחוקק חוק
בנקאות כולל
ומודרני שיגדיר
במפורש את
מערכת היחסים
בין המפקח
לבנקים**

המכלול החברתי

המדיניות הכלכלית-חברתית והשפעותיה

בכנס הוצגו שתי גישות יסוד :

- לפי גישה אחת, הלכידות החברתית מתפוררת בעקבות הגידול בפערי רמת-חיים וההכנסה. החברה הישראלית עוברת מתפישת רווחה עם ערכי שוויון וערבות הדדית לתפישת קפיטליסטית צרופה. המעבר לאידיאולוגיה הדוגלת באי-אחריות הממשלה לכל אזרחיה ואשר מציגה את מדינת הרווחה כמדינה חסרת אחריות, עלול להוביל לירידה מהארץ, להשתמטות משירות ביטחון ואף למרד מצד קבוצות באוכלוסייה. ישראל חצתה כבר את הקו האדום של החוסן החברתי בכך שלפי תחזית העוני ל-2004 כל משפחה חמישית, כל אדם רביעי וכל ילד שלישי יחיו מתחת לקו העוני.

- מנגד נטען כי המצוקה האמיתית בישראל איננה העוני, אלא אובדן האחריות האישית של האזרחים לגורלם, שבעטיו נמנעת יציאת אזרחים ממעגל העוני, וכי הפערים הכלכליים-חברתיים גדלים – למרות הגדלת ההוצאות לקצבאות. תפקיד המדינה הוא לדאוג לחלשים באמת ולא למי שיכולים לעבוד אך מעדיפים להתבטל. יש להשלים את שבירת "משולש העוני" – להמשיך להוריד קצבאות ולתת יותר לנזקקים האמיתיים. יש גם לבטל את המונופולים ובהם רשות הנמלים, תחום הדלק והדואר ולהוריד את רמות המיסוי הגבוהות המתחייבות מהצורך לממן את הקצבאות והמונופולים. בדרך זו ישראל, שהייתה על סף קריסה, תיחלץ מהמשבר ותעצור את המיתון. התמדה בדרך זו תוביל לתוצאות טובות יותר בשנה הבאה.

יש אף הרואים בליברליזציה הכלכלית מקור-כוח בעמידתה של החברה בעימות צבאי: ליברליזציה כלכלית נחוצה לא רק כדי לספק את המשאבים החומריים הדרושים לניהול העימות הצבאי, אלא גם כדי ליצור בקרב האזרחים את החירות החברתית, את הביטחון העצמי, את היוזמה ואת החוסן החברתי הנחוצים כדי לעמוד בהצלחה בעימות ממושך וקשה.

כדי למתן את ההשפעות של צמצום מדינת הרווחה הוצע:

- לשלב את החברה האזרחית בתהליך קבלת ההחלטות החברתיות.
- לחבר את הרווחה, החינוך והבריאות ברמה הלאומית ולהקים מטה חברתי שיקבע סדרי עדיפויות לאומיים בתחום החברתי.
- להקים מועצה לאומית למלחמה בעוני.

הוצגו נתוני מצוקת ילדים ונוער, שהם ההון האנושי של ישראל בעתיד. בשנת 2002 חיו 28% מילדי ישראל במשפחות עניות והצפי ל-2003 הוא 31%. 16% שהם 350,000 מ-2.2 מיליון ילדי ישראל, מוגדרים ילדים בסיכון, ומהם כשליש בסיכון גבוה. שירותי הרווחה מטפלים רק בחלק מאוכלוסייה זו, ובשנתיים האחרונות צומצמו התקציבים המיועדים לרווחתם. בה בעת מחמירה עבריינות הנוער, וחל גידול משמעותי במספרן של עברות אלימות וסמים בקרב בני הנוער ובחומרתן. בהיעדר התערבות, יגדל שיעור הילדים במצוקה ובסיכון, ויקטן שיעור הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה ושיעור המשתתפים בכוח העבודה.

כפתרונות למצוקת ילדים ונוער הוצע, בין היתר:

- לחוקק חוק לזכויות ילדים.

- להגדיר יעדים להקטנת אחוז הילדים החיים מתחת לקו העוני.

- לבדוק מקצועית את מידת הפגיעה בילדים ובנוער עקב תוכניות החירום הכלכליות ולבחון דרכים לתיקון הפגיעה.

ניתוח הקשר בין עוני להשתתפות בעבודה ותוכניות המעבר ממערכת הרווחה למערכת העבודה ("וויסקונסין") מעלה כי:

- העלאת ההשתתפות בעבודה לכשעצמה לא תפתור את בעיית העוני והיא רק אחד הגורמים המשפיעים עליו.

- בתוכניות להעביר אנשים מרווחה לעבודה יש לעשות את הפעולות האלה:

- ✓ להתחשב בעיתוי – אין טעם בתוכניות כאלה כאשר שוק העבודה אינו מסוגל לקלוט מובטלים.

- ✓ להתמקד בבעלי הסיכוי להצליח.

- ✓ לשתף את הלקוחות וליצור אצלם מוטיבציה.

- ✓ לאפשר להם לשפר את כישוריהם.

- ✓ להעמיד מערכות תמיכה במעבר מעבודה לעבודה.

החוסן הקהילתי אף הוא כלי להגברת החוסן החברתי. זאת באמצעות גיבושם של הקהילה ושל הפרטים בה והעצמתם, הקצאת מטרות ומטלות חברתיות ליישום בקהילה, על ידה ולמענה. כך גם יש להגביר את השותפות בין המדינה, הקהילה, הצבא, והרשות המקומית והאזרחית.

**יש לחוקק חוק
לזכויות ילדים
ולקטין את אחוז
הילדים החיים
מתחת לקו העוני**

הדעות חלוקות באשר לתפקיד **ארגוני המגזר השלישי** בתחום הרווחה החברתית. בעיקרון, אלה אמורים לשמש מנגנונים משלימים או חלופיים למנגנוני הממשלה, ולספק רשת ביטחון לאוכלוסיות במצוקה. אך בפועל האפקטיביות שלהם נפגעת, בין היתר, עקב הפיצול הרב ביניהם, העובדה שהם מעודדים סקטוריאליזם ובגלל תלותם במשאבי המדינה. רק אם ישכילו ליצור כוח משמעותי יוכלו ליצור חוסן חברתי.

המבנה הדמוגרפי והשפעותיו

בין הסיבות לשיעורי הצמיחה הנמוכים של המשק הישראלי:

- שיעור ההשתתפות בכוח העבודה, הנמוך בהשוואה למקובל במדינות מפותחות (54%), לעומת 58% במדינות האיחוד האירופי ו-65% בארצות-הברית), בעטיו התוצר לנפש נמוך, גירעון הממשלה גבוה, נטל המס גבוה ואין מקורות להשקעות בתשתיות הלאומיות. שיעור ההשתתפות של קבוצות הרוב בישראל הוא אירופי ומגיע ל-58%, אך בקרב האוכלוסייה החרדית הוא מגיע ל-45%, ואצל ערביי ישראל ל-39%.

- שיעורי ריבוי טבעי גבוהים מאוד בהשוואה למערב. שיעור הילדים עד גיל 15, שאינם תורמים לתוצר ואף מרכזים משאבים כספיים, גבוה מזה שבמערב. שיעור הריבוי הטבעי של הערבים שהם 19% מהאוכלוסייה בישראל, הוא 4.4 ילדים לאישה ושל החרדים שהם 6% ממנה, מגיע ל-5.8 ילדים לאישה, בעוד שבאוכלוסיית הרוב הוא 2.3 ילדים לאישה.

המשך מגמות אלה גורם לנסיגה שנתית של 0.4% בצמיחה לנפש בישראל. אם יושוו שיעורי ההשתתפות בכוח העבודה, הריבוי הטבעי ורמת השכר של הערבים ושל החרדים עם אלה של קבוצת הרוב, יביא הדבר לגידול של 20% בתוצר המקומי הגולמי לנפש.

לנתונים אלה גם השלכות חברתיות, שכן אוכלוסיות הערבים והחרדים מקבלות תשלומי העברה גבוהים, בשל רמת הכנסתן הנמוכה מעבודה. תשלומים אלה מהווים נטל גדל והולך על אוכלוסיית הרוב. צפוי משבר חברתי היכול להתבטא בכך שקבוצת הרוב תפסיק להעביר את הכספים, ייווצרו "שתי מדינות" ויותר ויותר בעלי יכולת השתכרות יירדו מן הארץ.

הפתרונות המוצעים הם:

- השקעה בחינוך, מעבר ליום לימודים ארוך והגברת ההשכלה בתחומים שהשכר בהם גבוה.

**השוואת שיעורי
ההשתתפות בכוח
העבודה, הריבוי
הטבעי ורמת השכר
של הערבים
והחרדים עם אלה
של קבוצת הרוב
תגדיל את התמ"ג
לנפש ב-20%**

- שינויים בחוק השירות הצבאי: חוק טל ומעבר לשירות לאומי במקום שירות צבאי יביאו להגדלה של שיעור ההשתתפות של החרדים בכוח העבודה.
- הפסקת השימוש בעובדים זרים, המדכא את שיעור ההשתתפות בכוח העבודה של האוכלוסיות ברמות השכר הנמוכות, מונע מעבר לטכנולוגיות מתקדמות בענפים עתירי עבודה ומנציח את השכר הנמוך ואת השימוש בעבודה זולה.
- הקמת מעונות יום, שיאפשרו לנשים רבות יותר, בעיקר במגזר הערבי, לצאת לעבודה.

השיפורים בחינוך ובהשכלה יביאו לעליית התוצר למועסק באוכלוסיות אלה, וזו תביא בתורה לרמת שכר גבוהה יותר ותגדיל את התמריץ לעבודה. עם ההשתלבות בשוק העבודה תרד הילודה בקרב אוכלוסיות אלה ובמשך 10 עד 20 שנה תגיע לרמה הממוצעת של שאר האוכלוסייה, הצמיחה לנפש תעלה, אי-השוויון בהכנסות יקטן וכן הנטל על אוכלוסיית הרוב.

מערכת הבריאות הציבורית

בהוצאה הלאומית לבריאות עומדת ישראל במקום מכובד גם ביחס למדינות ה-OECD. הוא הדין ברופאים ובמרכזים רפואיים. אך אחוז ההוצאה הציבורית מכלל ההוצאה הלאומית לבריאות פוחת והולך, ואחוז ההוצאה הפרטית עולה בקביעות. כבר היום ההוצאה הפרטית לבריאות בישראל היא מהגבוהות בעולם. זאת, בין השאר, משום שחוק הבריאות הממלכתי לא נתן ביטוי לצורך לעדכון טכנולוגיות בסל הבריאות ולעליית תוחלת החיים. יש ירידה מ-3 מיטות לנפש ב-1975, ל-2.1 כיום, וזה אחד השיעורים הנמוכים בקרב מדינות ה-OECD. מערכת הבריאות הציבורית בישראל בסכנת קריסה. כדי לשקם את המערכת יש לבצע פעולות אלה:

- להגדיל את חלקה של מערכת הבריאות בעוגה הלאומית.
- להפריט את בתי החולים.
- לייעל את מערכת הבריאות.
- ליצור מנגנוני בקרה לאיכות השירות של תוכניות הבריאות השונות ושל בתי החולים.

כיווני פעולה נוספים שהוצעו:

- על הממשלה להגדיר טוב יותר את מגבלות השירות בטיפולים יקרים.

כדי למנוע את קריסת מערכת הבריאות, יש להגדיל את חלקה בעוגה הלאומית ולייעלה ולהפריט את בתי החולים

- על קופות החולים להנחיל תוכניות אחידות לניהול מחלה עבור כ-20% מהחולים, שההוצאות עליהם מהוות כ-80% מכלל ההוצאות, ולהשתתף במימון טיפולים כירורגיים, פסיכיאטריים ושיקומיים מחוץ לבתי החולים.

מערכת החינוך הלאומית

דרושים שינויים יסודיים במערכת החינוך שהישגיה אינם תואמים את ההשקעות בה ואת צורכי המדינה והחברה. התוכניות השונות שהוכנו לשם כך מבטאות את הצורך:

- לשפר את איכות כוח ההוראה.
 - לבזר סמכויות ממשד החינוך כלפי מטה, להגדיל את סמכויות בית הספר והמנהל ולהציב מעליו ועד מנהל.
 - להפעיל משוב ארצי ככלי בחינה ובקרה.
 - להפעיל תוכנית ליבה.
- "תוכנית הרצליה", שלפיה יעדי מערכת החינוך הם גם מצוינות וגם שוויוניות, מציעה נוסף על כך:
- מבנה חדש, שבו יחלו הלימודים בכיתה א' בגיל 4 ויסתיימו בגיל 19. בגיל 16 ייבחנו התלמידים בבחינות הבגרות ועד גיל 19 ילמדו לימודי בחירה במסגרות על-תיכוניות או ישלימו את בחינות הבגרות. הוצגה גם חלופה שלפיה יתחילו הלימודים בגיל 5 ויוסיפו שלושה שבועות לכל שנת לימוד.
 - בנייה מחדש של בתי הספר כיחידות עצמאיות: משרד החינוך יקבע מדיניות (את ה"מה"), יתקצב, יפקח ויעריך ואילו "השטח" – בתי הספר, המורים, ההורים והתלמידים – יחליט על ה"איך" ויהיה אחראי לתוצאות.
 - חיזוק מעמדו של המנהל וסמכויותיו. הוא יוסמך לבחור מורים ולפטר אותם, לנהל את תקציב בית הספר ולגייס משאבים חיצוניים.
 - העברת הכשרת המורים לאחריות הוועדה לתכנון ותקצוב וגיוס בעלי השכלה גבוהה בתחומים שונים למערכת החינוך לאחר שיקבלו הכשרה פדגוגית מתאימה.
 - הרחבת מרחב הבחירה של ההורים בין בתי הספר.
 - הקצאת זמן למידה דיפרנציאלית לכל תלמיד בהתאם ליכולותיו.

לפי הצעת הרפורמה המבנית של ועדת אל"ה יש גם :

- לחייב כל מורה בתואר ראשון נוסף לתעודת הוראה.
- לחייב את מנהל בית הספר בהכשרה בניהול, נוסף להכשרה בהוראה.
- לכוון רשות לאומית לחינוך שתקבע את ה"אני מאמין" של המערכת ואת תוכנית הליבה. התוכנית תכלול חלוקה של מקצועות הלימוד לשלושה מדרגים, לפי מידת חיוניותם לתלמידים:
 - ✓ מדרג ראשון יכלול מקצועות כמו עברית, אנגלית ומתימטיקה המהווים בסיס ללימוד תחומי הידע האחרים. מדרג זה יכלול גם נורמות התנהגות וערכים.
 - ✓ מדרג שני יכלול מקצועות המעניקים לתלמיד זהות והתמצאות בסביבה ובחברה כמו אזרחות, היסטוריה, מדע, גיאוגרפיה, ספרות ותנ"ך.
 - ✓ מדרג שלישי יכלול את כל המקצועות שאינם התנאי ההכרחי להצלחתם של התלמיד והחברה והמעניקים העשרה והתמחויות מיוחדות.

משרד החינוך :

- מסתייג מהרעיון להתחיל את בית הספר בגיל ארבע או חמש.
- תומך בפלורליזם ובהעברת סמכויות ממנו למורים, להורים ולתלמידים, תוך שמירה על סטנדרט מינימאלי – תוכנית ליבה משותפת לכל בתי הספר ובה מקצועות יסוד הכוללים בסיס הומניסטי, בסיס מדעי ושליטה בשפה זרה.
- רואה בבחינות המיצ"ב (מדדי יעילות וצמיחה בית ספרית) אמצעי חיוני נוסף לאיזון הביזור ולהורדת סמכויות לשטח.
- מתכוון לשפר את איכות כוח האדם החינוכי ואת מבנה ההוראה על ידי:
 - ✓ הגדלת שכר המורים והגדלת מספר שעות עבודתם. כך יפחת מספר המורים ושבוע הלימודים יהיה בן חמישה ימים.
 - ✓ קביעת הגדרות תפקיד נוספות למורים נוסף להגדרות תפקיד לימודיות: ניהול חברתי של בית הספר וטיפול פרטני בתלמידים.
 - ✓ בניית מערכות קידום על פי הישגים ומערכות השתלמות אישית ומקצועית.
- שואף להגיע להתאמת תוכנית לימודים לכל תלמיד בסביבה תומכת.

- יפעל לקביעת מסגרת רב-שנתית לתקציב החינוך כמתחייב ממערכת תשתית שטוחה הראייה שלה הוא ארוך.

פיתוח הנגב

הנגב הוא 60% משטחה של ישראל ומתגוררים בו 8% מהאוכלוסייה. בלי הנגב, צפיפות האוכלוסין בישראל גבוהה מזו של בלגיה והולנד, המדינות הצפופות ביותר באירופה. בנגב, כבגליל, מתרכז חלק גדול מהעוני בישראל. המשך המצב הקיים יביא לכך שישראל תיהפך למדינה הצפופה ביותר באזור החוף, ובנגב יחיו יהודים ובדווים עניים.

האתגר הוא לבנות בנגב תעשייה איכותית שתמשוך אליו מאות אלפי צעירים. קיימות כבר תשתית מדעית והתמחויות ייחודיות מוכחות, כמו הביוטכנולוגיה, היכולות לשמש בסיס לתעשייה כזאת. אך דרושה החלטה ברמה הלאומית על מיקוד מאמץ בפיתוח הנגב ועל מתן הטבות המס הגדולות ביותר לצורך זה.

**דרושה החלטה
ברמה הלאומית
על מיקוד מאמץ
בפיתוח הנגב**

מדיניות מיעוטים – ערביי ישראל

סוגיית ערביי ישראל היא סוגיית יסוד לאומית, אשר איננה מטופלת כראוי ואשר מהווה איום ללכידות החברה. תחושות הניכור והעוינות בקרב ערביי ישראל קשורות לתופעה הגוברת של התגייסות לארגוני הטרור. יש לשלב את ערביי ישראל במרקם החברתי של המדינה גם כדי לנטרל גורמי הקצנה.

מצוקתם של ערביי ישראל נובעת, על פי גישה אחת, מכך שלאורך השנים גרמו ממשלות ישראל לפערים בין האזרחים הערביים והיהודיים, לא מימשו הבטחות לגשר על פערים אלה, תפסו את האוכלוסייה הערבית כבעיה ביטחונית וכלכלית ומכאן גזרו את מדיניותן כלפיה.

מנגד נטען כי ההידרדרות הכלכלית של האוכלוסייה המוסלמית, שהיא, כמובן, רובה הגדול של האוכלוסייה הערבית בישראל, נובעת מריבוי טבעי מוגזם ולא ממדיניות הממשלות בישראל. מדינות מוסלמיות שסבלו מריבוי ילודה כמצרים וכאיראן, הגיעו להישגים ניכרים בתחום תכנון המשפחה, וניתן ללמוד מהן (בנושא הריבוי הטבעי ראה הרחבה בפרק "המבנה הדמוגרפי והשלכותיו").

נאמר גם כי המיעוט הערבי בישראל אימץ את האתוס הלאומי הפלסטיני, השולל את לגיטימיות מדינת הלאום היהודית ופועל לחסל את אופייה הלאומי היהודי של ישראל.

הציבור הערבי מאמין פחות מהציבור היהודי במערכת החוק והמשפט בישראל. מחקרים הצביעו על האפליה לרעה של נאשמים ערביים לעומת יהודיים. בין אם השופט הוא ערבי או יהודי, ההסתברות שיטיל עונש מאסר גדולה יותר כאשר

הנאשם ערבי. ללאום הקורבן אין השפעה מובהקת על הטלת העונש כשמדובר בשופטים יהודיים, אך יש לו השפעה כזו כשמדובר בשופטים ערביים. ההסתברות ששופט ערבי יטיל עונש מאסר גדולה יותר כאשר הקורבן הוא יהודי, וזאת בין אם הנאשם הוא יהודי או ערבי.

הומלץ לנקוט צעדים אלה:

▪ להקים מועצה ציבורית לעיצוב עקרונות למדיניות למגזר הערבי, לגיבוש סדרי עדיפויות לטיפול הממשלה ולמעקב אחרי קבלת החלטות ויישומן על ידה.

▪ לגבש אסטרטגיה רב-שנתית לקידום שוויון זכויות וחובות למגזר הערבי.

▪ להשלים יישום החלטות ממשלה בנושאי מקרקעין, תכנון ובנייה ב-32 הישובים בעניינם התקבלו החלטות.

▪ להקים גוף ציבורי/ממלכתי לצורך הדרכה, הנחיה, ליווי ובקרה של הרשויות המקומיות הערביות.

▪ לגבש תוכניות לימוד בנושאי מורשת, תרבות והיסטוריה של שני העמים בארץ ישראל ולהטמיע תוכניות אלה.

▪ לעודד את לימוד השפה הערבית במערכת החינוך הממשלתית.

▪ להתמיד בפעילות קבוצות עבודה משותפות.

כן הומלץ להקים מסגרת ממשלתית פורמאלית שתפתח ותנהל תוכניות לחינוך לדו-קיום. במדינה כישראל חינוך לדו-קיום חייב להיות אוניברסאלי, אך רק אחוז או שניים מהתלמידים מקבלים חינוך כזה.

**יש לגבש
אסטרטגיה רב-
שנתית לקידום
שוויון זכויות
וחובות למגזר
הערבי**

שלטון החוק וחוסן לאומי

שלטון החוק הוא מרכיב חשוב של החוסן הלאומי, אך אינו מובן מאליו. יש לחנך לכיבוד החוק ולוודא שיכובד, בעיקר על ידי מי שהשררה והכוח בידם. בהקשר זה צוין כי:

- מכל שלוש הרשויות האמונות על שלטון החוק – היחידה שעשתה זאת מאז קום המדינה הייתה הרשות השופטת.
 - שרים ואישי ציבור, האמורים לשמש דוגמא אישית, נוהגים בשנים האחרונות בדרך שאינה תואמת את החוק.
 - אישי שלטון אינם משתפים פעולה עם שלטונות אכיפת החוק, ורואים בחוק מהמורה שיש להישמר מליפול בה ולא תמרור שיש לנהוג לפיו.
- בשנים האחרונות הופיע החיבור בין הון, שלטון ועבריינות. מחקר שסקר עמדות במהלך השנים 2000 ו-2003 מצא כי:
- פחות ממחצית המרואיינים הסכימו כי משטרת ישראל ממלאת את תפקידה בצורה הוגנת.
 - שיעור המביעים אמון רב בבתי המשפט במגזר היהודי ירד מ-75% ב-2000 לכ-53% ב-2002, ובמגזר הערבי ירד מכ-58% ב-2000 ל-43% ב-2002.
 - הקביעה כי "חוקי הדת וההלכה חשובים יותר מחוקי המדינה" זכתה להסכמתם של 93% מהמשיבים החרדיים, 64% ממתישבי יש"ע הקיצוניים, ו-61% מהמשיבים הערביים.
 - לאורך שנות הסקר ציינו בין 47% ל-68% כי בחברה הישראלית קיימת תחושה של "איש הישר בעיניו יעשה". ב-2003 ציינו רוב המשיבים בציבור היהודי כי הם חשים "שהציות לחוק איננו נורמה חשובה בקרב המנהיגות הציבורית בישראל".

מעוזו של שלטון החוק, הרשות השופטת, נתון להתקפה. יש לראות את המאבק להגנת הרשות השופטת כמאבק להגנה על מערכת הערכים היסודית – ההומניסטית, הליברלית והשוויונית – של החברה הישראלית. לעתים מעורב בו גם מאבק על שלטון החוק מול עבירות של אנשי כוח ומול השחתה של השלטון.

**מן הראוי
שסדרת
המינויים
הצפויים
במערכת אכיפת
החוק תתרום
לחיזוק המערכת
במאבקה לביצור
שלטון החוק**

מן הראוי שסדרת המינויים הצפויים בבית המשפט העליון, בתביעה ובמשטרה תחזק את מערכת אכיפת החוק, כדי שתהיה נטולת מורא ושתילחם על השרשת נורמות של תקינות ושל התנהגות ראויה.

מנהיגות לאומית וציווייה

משבר המנהיגות בישראל הוא מציאות מתמשכת, אך כיום הוא בולט במיוחד על רקע המשבר המדיני, הפוליטי, הכלכלי והחברתי הנוכחי, והצירוף ביניהם יוצר איום קיומי. במציאות של צרכים אדירים ושל משאבים מוגבלים נדרשת מנהיגות המסוגלת לקבוע סדרי עדיפות נכונים. המשבר המדיני הוא הדוחק ביותר, כי דחיית ההכרעה המדינית, שהיא כשל מנהיגות, מביאה לאיום קרוב מתמיד על קיומה של המדינה היהודית והדמוקרטית.

בזירה הפוליטית הפנימית השתמשו נורמות שלטוניות קפריזיות וכאוטיות, המונעות קיומה של תרבות שלטונית דמוקרטית אמיתית, הנתמכת בחברה אזרחית נאורה, הניזונה ממידע אמין וסדיר. אין בשירות הציבורי בישראל תכנון ארוך-טווח, שקיפות שלטונית ועבודת מטה מסודרת, וכך השלטון אינו זוכה באמון הציבור ולכן אינו יציב. בולט היעדר מנהיגות מעצבת שתחולל שינוי יסודי.

דרך פעולה דחופה אחת היא שינוי ייעודה של המועצה לביטחון לאומי (המל"ל) ומעמדה. המל"ל צריכה להיות גוף המטה המרכזי של הממשלה אשר:

- יקבל את כל חומרי המודיעין.
- יבצע עבור ההנהגה את תהליך האינטגרציה והסינתזה של עמדות כל הגופים הרלוונטיים תוך הצגת יתרונותיהן וחסרונותיהן.
- יביא בפני מקבלי ההחלטות את כל המידע הדרוש לצורך החלטה.
- ידאג ליישום ההחלטות.
- ישמש גוף ביקורת בלתי תלוי שיפקח על הביצוע המדויק והאיכותי של החלטות הממשלה.

תנאי הכרחי להצלחת גוף זה הוא שיתוף פעולה מלא עמו מצד מקבלי ההחלטות ולשכותיהם.

דרך פעולה דחופה שנייה היא שינוי שיטת הממשל. כבר במהלך הקדנציה הנוכחית עובדת ועדת החוקה של הכנסת על גיבוש הצעה לחוקה בהסכמה, ובחוקה זו פרק הממשל יהיה מרכזי. אך רפורמה ממשלית נדרשת בין אם במסגרת החוקה ובין אם בנפרד ממנה, וכאן קיימות הגרסאות הבאות:

- כינון משטר נשיאותי באמצעות החזרת פיצול ההצבעה.
- חיזוק השיטה הפרלמנטארית ויצירת משטר ראש ממשלה.

יש לגבש הסכמה על שינוי שיטת הממשל ולהפוך את המל"ל לגוף המטה המרכזי של הממשלה

- שינוי חוק יסוד הממשלה כך שראש הסיעה הגדולה ימונה ישירות לראשות הממשלה, הרף לפיזור הכנסת יועלה למעל 60 חברי כנסת ויועלה אחוז החסימה.

מוצע להגיע להצעה אחת משותפת ומוסכמת, שתקנה לממשל בישראל מאפיינים של ממשל נשיאותי בתבנית הקיימת של משטר פרלמנטארי, ותמצה את הפוטנציאל הנשיאותי מן השיטה הפרלמנטארית בדומה לשיטה הבריטית. מומלץ להציב את "כנס הרצליה" החמישי כתאריך יעד לגיבושה של הצעה מוסכמת זו ולהצגתה לכנסת ולציבור.

מנקודת מבט של עולם העסקים, קיים דמיון בין מנהיגות פוליטית או מדינית לבין מנהיגות עסקית. מנהיג הוא:

- הרואה ראשון מה שיש לעשות, ומפתח חזון ויעד.
- היודע להוביל את האחרים אל מימוש החזון והיעד על ידי הצבת תוכנית אופרטיבית.
- מי שתכונתו המרכזית היא הממד האסטרטגי – התוויית הדרך, לעומת הביורוקרט והמנהל העוסק בממד האופרטיבי – המשך הדרך.
- היודע לקחת על עצמו אחריות.
- הרואה לא רק את הברור, אלא גם את המנוגד, את הקונפליקטים המלווים בחירה אסטרטגית, את המחיר לצד ההישג, ואת התמונה הכללית המורכבת.

המנהיג הוא מי שמשימתו לאבחן נכון שינוי סביבתי, לגבש אסטרטגיה של הסתגלות למציאות החדשה ולהוביל את החברה הפוליטית, או העסקית, בתהליך ההסתגלות שהוא מטבעו קשה ומכאיב. המנהיג ייכשל אם יטעה באבחון השינוי, ויעריך שהאתגרים שבפניו אינם אלא בעיות טכניות. משבר המנהיגות נובע מכך שהאזרחים עצמם מעוניינים במנהיגים שיציעו להם פתרונות קלים ופשוטים, ולא במנהיגים שיחייבו אותם לעבור תהליכי שינוי כואבים.

המנהיג האמיתי הוא זה שאיננו נענה לציפיות הציבור לפתרונות קלים, אלא נכון ומסוגל להובילו להתמודד עם המציאות הקשה, ולמצוא דרכים לשרוד ולשגשג בה. במציאות הישראלית מדובר, למשל, בצורך להוביל את הציבור להתמודד עם הכורח הכואב לוותר על חלק מנחלת אבות כדי לשמור על חלק אחר ממנה.

סימן ההיכר של מנהיגות הוא היכולת לקבל הכרעות. בהיעדרה, מדינת ישראל נגררת למצבים שלא בחרה בהם, ואין ביכולתה לגייס את האנרגיות החברתיות וההון האנושי לעסוק בתחומים בהם הצטיינה בעבר – בניית חברת מהגרים עם

סולידאריות ולכידות. ההכרעה המדינית איננה רק על גבולות ישראל וביטחונה, אלא גם על איכות החברה. ישראל זקוקה למנהיגות אשר תקבל החלטות שיובילו להסדר בר קיימא עם הפלסטינים. אם יתממש הסדר כזה, יהיה אפשר לפנות אל המשימות הגדולות של יישוב הנגב והגליל ובניית מסגרת כלכלית, חברתית וממשלית שתחזיר את ישראל להיות אבן שואבת לעלייה ומרכז לחיים יהודיים.

סדר היום של הכנס

יום שלישי, 16 בדצמבר 2003, כ"א בכסלו תשס"ד

פתיחה

ד"ר עוזי ארז, ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

גבי יעל גרמן, ראש עיריית הרצליה

פרופ' אברהם פרידמן, דיקן בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

תמונת המאזן

- ❖ השוואת מצבה של ישראל במישור הכלכלי, החברתי והמדיני ביחס לשנים קודמות ולמדינות אחרות;
- ❖ סקרי עמדות השוואתיים לעומק החברה הישראלית;
- ❖ הערכת מצב אסטרטגית כוללת.

"מדדי הרצליה" - דוח צוות עבודה, פרופ' רפי מלניק, בית ספר אריסון למנהל עסקים, המרכז הבינתחומי הרצליה

"מדדי חיפה" - דוח צוות עבודה, פרופ' גבריאל בן-דור, ראש המרכז לחקר הביטחון הלאומי, אוניברסיטת חיפה

"מדדי המועצה לביטחון לאומי" דוח צוות עבודה, אל"מ (מיל.) ד"ר ראובן גל, סגן ראש המועצה לביטחון לאומי וראש האגף למדיניות, חברה ותשתיות "השינויים בסביבה האסטרטגית", אלוף גיורא איילנד, המיועד לראש המועצה לביטחון לאומי, משרד ראש הממשלה

אתגרים ביטחוניים ומדיניים

האתגר הפלשתינאי

- ❖ סקירת מצב הלוחמה נגד הטרור ומאזן התוצאות;
- ❖ תמונת התהליכים במזרח התיכון והקרנתם על העימות הפלשתינאי-ישראלי;
- ❖ החלופות המדיניות;
- ❖ עתיד ההנהגה הפלשתינאית.

יו"ר: מר אהוד אולמרט, ממלא-מקום ראש הממשלה ושר התעשייה, המסחר התעסוקה והתקשורת

"יש חיים אחרי הטרור",

מר אברהם דיכטר, ראש שירות ביטחון כללי

"Alternatives for Resolving the Israeli-Palestinian Dispute",
Prof. Steven L. Spiegel, Burkle Institute for International Relations, UCLA

מתדיין: ד"ר שמואל בר, המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

11:15 - "צה"ל, בניין הכוח ותפישת הביטחון העתידה",
רא"ל משה יעלון, ראש המטה הכללי

האתגר האיראני

- ❖ מצב תכנית הגרעין של איראן וחתירתה ליכולת גרעינית צבאית;
- ❖ דרכי התמודדות של הקהילה הבינלאומית וארצות-הברית עם תוכנית זו;
- ❖ יציבות המשטר וזרמים פוליטיים באיראן

יו"ר: ח"כ ד"ר תא"ל (מיל.) אפרים סנה, חבר בוועדת חוץ וביטחון ויו"ר ועדת המשנה לתפישת הביטחון

"Heading Off an Iranian Nuclear Weapons Capability",
Mr. Robert J. Einhorn, Center for Strategic and International Studies

"Putting More Muscle into the International Effort to Stop an Iranian Nuclear Bomb",
Dr. Patrick Clawson, Deputy Director, Washington Institute for Near East Policy

"How to Liberate Iran",
Dr. Michael A. Ledeen, American Enterprise Institute

מתדיינים: מר גדעון פרנק, מנכ"ל הוועדה לאנרגיה אטומית
Ms. Thérèse Delpech, Center for International Studies and Research (CERI)

13:30 ארוחת צהרים

"סוגיות בתפישת הביטחון",
רא"ל (מיל.) שאול מופז, שר הביטחון

כיוונים בתפישת הביטחון ובניין הכוח

- ❖ אילוצי התקציב ומשימות צה"ל בנוף האסטרטגי המשתנה;
- ❖ אפשרויות ומגמות בבניין הכוח של ישראל נוכח התפתחויות טכנולוגיות ולקחי המלחמה במפרץ.

יו"ר: ח"כ ד"ר יובל שטייניץ, יו"ר ועדת חוץ וביטחון

"Joint Force Building",
Gen. (Ret.) Jim Jamerson, Vice President for Middle East and Africa, Lockheed Martin Corp.

"תקציב הביטחון ובניין הכוח" - דוח צוות עבודה,
אלוף (מיל.) איתן בן אליהו, מנכ"ל מייסד, קבוצת סנטרי טכנולוגיות;
אלוף (מיל.) ח"כ מתן וילנאי

אלוף דן חלוץ, מפקד חיל האוויר

מתדיינים:

Adm. (Ret.) John F. "Dugan" Shipway, President, Bath Iron Works Corps.
Mr. Danny E. Sebright, Associate Vice President, The Cohen Group
Mr. Carl Banner, Maritime Systems and Sensors, Lockheed Martin Corp.

עתיד מערך המילואים

- ❖ חלופות למבנה מערך המילואים לצה"ל העתידי;
- ❖ השלכות צבאיות, כלכליות וחברתיות.

יו"ר: ח"כ **חיים רמון**, חבר בוועדת חוץ וביטחון ויו"ר ועדת המשנה לכוח אדם

"מיצוב שירות המילואים בתפישת ביטחון מתעדכנת",
אלוף **גבי אשכנזי**, סגן הרמטכ"ל

"אנשי המילואים בצה"ל – מציאות נמשכת"
אלוף (מיל.) **גדעון שפר**, סגן נשיא אלביט מערכות

"מערך המילואים והחברה הישראלית – מגמות, רפורמות ומהלכים נדרשים",
תא"ל ד"ר **אריאל היימן**, קצין המילואים הראשי, צה"ל ומשרד הביטחון

"תמורות במערך המילואים: השלכות מבניות וחברתיות",
פרופ' **סטיבארט כהן**, המחלקה למדעי המדינה ומרכז בס"א למחקרים אסטרטגיים, אוניברסיטת בר אילן

"שירות המילואים והחברה הישראלית: שורשי המשבר הנוכחי וכיצד הרפורמות המתוכננות יחריפו אותו בעתיד",
ד"ר **יגיל לוי**, המחלקה לסוציולוגיה, מדע המדינה ותקשורת, אוניברסיטה הפתוחה

עתיד תעשיות הביטחון

- ❖ תעשיות הביטחון כמרכיב בבניין הכוח, כתשתית לאומית וכמנוע לצמיחה כלכלית, טכנולוגית וחינוכית;
- ❖ יחס השקעה ליצוא בתעשיות אלה;
- ❖ שימור היתרון האיכותי של תעשיות הביטחון במסגרת האילוצים התקציביים הנוכחיים.

יו"ר: אלוף (מיל.) **עמוס ירון**, מנכ"ל משרד הביטחון

"עתידי תעשיות הביטחון" - דוח צוות עבודה,
מר **משה קרת**, מנכ"ל התעשייה האווירית לישראל;
מר **ניר גלעד**, לשעבר החשב הכללי במשרד האוצר
ד"ר **יעקב שיינין**, מנכ"ל, מודלים כלכליים;

"התעשייה הביטחונית בישראל והשפעתה על התשתית המדעית",
מר **אליעזר זנדברג**, שר המדע והטכנולוגיה

מתדיינים: מר **יוסף אקרמן**, נשיא ויו"ר מועצת המנהלים, אלביט מערכות;
מר **גיאורא שלגי**, נשיא ומנכ"ל רפא"ל – רשות פיתוח אמצעי לחימה

ארוחת ערב
יו"ר: **שבת שביט**

"ממלכתיות ומורשת בן גוריון"
ח"כ **שמעון פרס**, ראש הממשלה לשעבר

יום רביעי, 17 בדצמבר 2003, כ"ב בכסלו תשס"ד

אתגרים בזירה הבינלאומית

אתגרים וקשרים מיוחדים בזירה הבינלאומית

- ❖ המאבק המדיני נגד ישראל בזירת הבינלאומית ובאוי"מ על רקע מגמות אנטי-יהודיות;
- ❖ דילמות בניווט מדיניות החוץ של ישראל נוכח מצבים וקשרים מיוחדים וביזור קשריה הבינלאומיים;
- ❖ מגמותיה של רוסיה במזרח התיכון;
- ❖ מעמדה המיוחד של טיוואן וקשריה עם ישראל.

יו"ר : אל"מ (מיל.) ד"ר **ערן לרמן**, מנכ"ל משרד ישראל והמזרח התיכון, הוועד היהודי האמריקני

"The United Nations Agenda and Israel",
Prof. **Anne Bayefsky**, York University and Columbia University

"Rising Anti-Semitism in the International Arena",
Mr. **Abraham H. Foxman**, National Director, Anti-Defamation League

"Taiwan-Israel Relations: A Strategic Outlook",
Dr. **Kuo-Hsing Liu**, Executive Secretary, Research and Planning Board, Ministry of Foreign Affairs, Taiwan

מתדיין:

Discussant: Mr. **Chun-pu Hu**, Director, Research and Planning Board, Ministry of Foreign Affairs, Taiwan

מר **בנימין נתניהו**, שר האוצר

מרכיבים במשוואת קשרי ישראל - ארצות-הברית

- ❖ סדר היום הישראלי-אמריקני;
- ❖ נוצרים יידי-ישראל בארצות-הברית כבעלי ברית;
- ❖ ארצות-הברית לקראת בחירות 2004 – הלכי רוח וזרמים מדיניים.

יו"ר : מר **נתן שרנסקי**, השר לענייני תפוצות, חברה וירושלים

מר"מכשולים וסיכונים ביחסי ישראל-ארצות-הברית"
דן **הלפרין**, מנכ"ל מייסד, איפטיק

"The Worldwide Evangelical Christian Community: Israel's Strategic Friend or Threat?",
Rabbi **Yechiel Eckstein**, President, The International Fellowship of Christians and Jews (Hakeren L'yedidut, Israel)

"Why Evangelical Christians Support Israel?",
Dr. **Pat Robertson**, Chairman, Christian Broadcasting Network

מתדיין : השגריר **יורם בן-זאב**, סמנכ"ל צפון אמריקה, משרד החוץ

אפשרויות והזדמנויות ביחסי ישראל - אירופה

- ❖ חלופות, נוסחאות ומסגרות להידוק קשרי ישראל-אירופה;
- ❖ האיחוד האירופי וישראל לקראת "אירופה המורחבת";
- ❖ שותפות ומשולבות של ישראל עם ארגוני ביטחון באירופה ועם הברית הצפון-אטלנטית המתרחבת.

יו"ר: השגריר **יואב בירן**, מנכ"ל משרד החוץ

"האם ניתן לגשר בין אינטרסים וערכים משותפים לבין מדיניות חוץ?",
השגריר ד"ר **עוזד ערן**, שגריר ישראל ליד מוסדות האיחוד האירופי

"Toward a Strategic Partnership",
Ambassador **Marc Otte**, EU Special Representative to the Middle East Peace Process

"Israel and the EU's New Neighborhood Policy",
Dr. **Michael Leigh**, Deputy Director General, DG External Relations (RELEX), European Commission

מתדיינים:

Ambassador **Giancarlo Chevellard**, Head of the Delegation of European Commission to Israel
Dr. **Ronald Asmus**, The German Marshall Fund of the United States

Mr. Joschka Fischer, Vice Chancellor and Minister of Foreign Affairs, Federal Republic of Germany

"מדיניות החוץ",
מר **סילבן שלום**, סגן ראש הממשלה ושר החוץ

ארוחת צהרים

אתגרים כלכליים

המציאות המשתנה במשק האנרגיה העולמי והשלכותיה

- ❖ שוק הנפט העולמי לאחר עיראק – כיוונים, מגמות והשלכות למדיניות האנרגיה הלאומית ולהיערכות המשק בישראל;
- ❖ התפתחויות במדיניות האנרגיה הלאומית.

יו"ר: מר **יוסף פריצקי**, שר התשתיות הלאומיות

"Future of the Global Energy Market",
Dr. **Edward Morse**, Hess Energy Trading Co.

"הנפט כמשאב אסטרטגי במשחק הכוחות העולמי והאזורי – משמעויות אופרטיביות לישראל" - דוח
צוות עבודה,

מר **ישר בן מרדכי**, מנכ"ל בתי הזיקוק לנפט;

"תכנית האב למשק האנרגיה עד שנת 2025",
אל"מ (מיל.) **אלי רונן**, מנכ"ל משרד התשתיות הלאומיות

"הרפורמה במשק החשמל בישראל",
פרופ' **חיים בן שחר**, אוניברסיטת תל אביב

מתדיינים: מר **עמיר מקוב**, יו"ר המכון הישראלי לנפט ואנרגיה
ד"ר **מרים הרן**, מנכ"לית המשרד לאיכות הסביבה

הפיקוח על הבנקים וחוסן פיננסי

- ❖ מערכת הבנקאות בישראל והפיקוח על הבנקים ;
- ❖ האם הפיקוח על הבנקים בארץ מוגזם, מספיק או חסר? בחינה מהזוויות: הממלכתית-המפקחת; העסקית-בנקאית; האקדמית-השוואתית; והבינלאומית.

יו"ר: פרופ' אמיר ברנע, דיקן מייסד, בית ספר אריסון למנהל עסקים, המרכז הבינתחומי הרצליה
"עקרונות הפיקוח על הבנקים ואופן יישומם",
מר **יואב להמן**, המפקח על הבנקים, בנק ישראל

"Is There too Much or too Little Bank Regulation and Supervision in Israel? - An Opinion Based on International Standards",
Dr. **Liliana Schumacher**, International Monetary Fund

"בנקאות ורגולציה",
מר **אליעזר יונס**, לשעבר מנכ"ל בנק הפועלים

"Financial Market Accessibility and Economic Development: - An Overview of Evidence",
פרופ' **עודד שריג**, דיקן בית ספר אריסון למנהל עסקים, המרכז הבינתחומי הרצליה
מותדיינים: מר **זאב אבלס**, יו"ר דירקטוריון בנק איגוד, לשעבר המפקח על הבנקים;
ד"ר **יורם טורבוביץ**, לשעבר מנכ"ל דיסקונט השקעות והממונה על ההגבלים העסקיים

מנופים כלכליים לקידום המשק והחברה

- ❖ מגזר טכנולוגית-העלית כמנוע להזנקת המשק, לפיתוח חברתי ולצמצום פערים; קידום תעשייה זו באמצעות מימון ממשלתי לעסקאות בשווקים בינלאומיים;
- ❖ השקעות זרות בישראל והגמשת הרגולציה לעידוד הצמיחה;
- ❖ מערכת הבריאות בישראל – כיצד ניתן לשדרגה?
- ❖ פיתוח אזורי כמאיץ לפיתוח לאומי.

יו"ר: מר **דני נווה**, שר הבריאות

"תעשיית ההייטק – מנוף לפיתוח כלכלי וחברתי" - דוח צוות עבודה,
מר **אלי איילון**, יו"ר הדירקטוריון ומנכ"ל, DSP Group, Inc.

"Buy-Outs, Deregulation, and Privatization",
Sir **Ronald Cohen**, Founding Partner and Chairman, Apax Partners Worldwide LLP

"Bargain Medicine: Anatomy of a High Quality Healthcare System, Valiantly Operating with Inadequate Funding, or Socialism in Action: How to Over Promise and Under Deliver",
Mr. **Kenneth Abramowitz**, Managing Director, The Carlyle Group

"פיתוח הנגב כמנוף לאומי",
פרופ' **אבישי ברורמן**, נשיא אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מתדיין: השגריר **יוסי גל**, סמנכ"ל לעניינים כלכליים, משרד החוץ

ארוחת ערב

"Economic Liberty as a Security Strategy",
Mr. **Christopher DeMuth**, President, American Enterprise Institute

"סולידריות וצלם אנוש בסכסוך המתמשך",
פרופ' **שלמה אבינרי**, החוג למדע המדינה, האוניברסיטה העברית בירושלים

יום חמישי, 18 בדצמבר 2003, כ"ג בכסלו תשס"ד

אתגרים חברתיים

לכידות ופערים בחברה

- ❖ השלכות המצב הכלכלי, הפערים החברתיים והטרור על לכידותה של החברה בישראל;
- ❖ חוסן קהילתי – מקומו בחוסן הלאומי ודרכי בנייתו;
- ❖ חזרה למעגל התעסוקה;
- ❖ מצוקת הילדים – מימדיה, השלכותיה ודרכי הטיפול בה.

יו"ר: מר **זבולון אורלב**, שר הרווחה

"לכידות וחוסן חברתי" - דוח צוות עבודה,

פרופ' **אברהם פרידמן**, דיקן בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה;

ד"ר **יגאל בן-שלוס**, מנכ"ל (נבחר), המוסד לביטוח לאומי; המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה;

ד"ר **ג'וני גל**, בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים;

ד"ר **מומי דהאן**, בית ספר למדיניות ציבורית, האוניברסיטה העברית בירושלים;

פרופ' **הלל שמיד**, דיקן בית הספר לעבודה סוציאלית ע"ש פאול ברוואלד, האוניברסיטה העברית בירושלים

"חוסן קהילתי – האתגר החברתי בבניית החוסן הלאומי",

גב' **דליה לב-שדה**, מנהלת השירות לעבודה קהילתית, קליטת עלייה ושיקום שכונות, משרד הרווחה

מתדיינת: אלי"מ (מיל.) **אתי פרוץ**, יו"ר איגוד העובדים הסוציאליים בישראל

דמוגרפיה וכלכלה

- ❖ מהי השפעתם של נתוני-יסוד דמוגרפיים על שיעור הצמיחה בישראל?
- ❖ כיצד הם ישפיעו על הצמיחה בעתיד?

יו"ר: מר **מאיר שטרית**, שר במשרד האוצר

"השלכות כלכליות על הבעיה הדמוגרפית" - דוח צוות עבודה,

ד"ר **יעקב שיינין**, מנכ"ל חברת מודלים כלכליים

מתדיינים: מר **יוסף הולנדר**, יו"ר מועצת המנהלים, JACADA

פרופ' **אריה אלדד**

מדיניות מיעוטים לישראל - ערביי ישראל

- ❖ מדיניות מיעוטים כוללת לישראל ומהותה;
- ❖ עיון מחודש בבעיותיו של המיעוט הערבי בישראל וביחסיו עם המדינה;
- ❖ דרכי פעולה לטיפול בתחומים העיקריים.

יו"ר: גב' **ציפי לבני**, השרה לקליטת העלייה

דוח פרופ' **אהוד שפרינצק** ז"ל, דיקן מייסד, בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

פרופ' **דוד נחמיאס**, בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

"מדיניות מיעוטים לישראל – ערביי ישראל" - דוח צוות עבודה,

אלוף (מיל.) **עוזי דיין**, ראש "הפורום לאחריות לאומית";

מר **שאוקי חטיב**, יו"ר ועדת המעקב של ערביי ישראל

המשך יום חמישי, 18 בדצמבר 2003, כ"ג בכסלו תשס"ד

"ללמוד מאיראן וממצרים",
ד"ר יצחק רביז

"מיעוטים לאומיים בארץ ובעולם",
ד"ר אלכסנדר יעקובסון, החוג להיסטוריה, האוניברסיטה העברית בירושלים

"The Imperative of Institutionalizing Co-Existence in Israel",
Mr. Alan B. Slifka, Founder & Chairman of the Board, The Abraham Fund Initiatives

"Beyond Minorities – The Future of Diversity Policies",
Prof. Mari Fitzduff, Brandeis University

מתדיינים: ד"ר חנא סוייד, ראש המרכז הערבי לתכנון אלטרנטיבי
מר דן שיפטן, המרכז לחקר הביטחון הלאומי, אוניברסיטת חיפה

שלטון החוק וחוסן לאומי

- ❖ מרות החוק ואכיפתו על אישי ציבור;
- ❖ כיצד משפיעים תהליכי האכיפה והויכוחים הציבוריים בעניין מעמד גורמי האכיפה והמשפט, על עמדות הציבור ביחס לשלטון החוק ולגורמי האכיפה?
- ❖ האם קיים שוויון בפני החוק? האם קיימת אפליה באכיפה בין קבוצות חברתיות שונות?
- ❖ המאבק בטרור ושלטון החוק.

יו"ר: פרופ' אמנון רובינשטיין, דיקן בית ספר רדזינר למשפטים, המרכז הבינתחומי הרצליה

"שלטון החוק וחוסן לאומי" - דוח צוות עבודה,
עו"ד דן מרידור;

פרופ' אריה רטנר, דיקן הפקולטה למדעי החברה, אוניברסיטת חיפה

"Defending Against Terrorism Within the Rule of Law",
Prof. Alan Dershowitz, Harvard Law School

ארוחת צהרים

מר יוסף לפיד, סגן ראש הממשלה ושר המשפטים

שינוי מערכת החינוך

- ❖ כיצד לשדרג את מערכת החינוך, לשפר את הישגיה ולהשיא את תרומתה לכלכלה, לביטחון ולחברה – וכל זאת, ללא תוספת תקציב?
- ❖ כיצד ניתן להשביח את תכניות הלימוד, את הניהול במערכת ואת מעמד המורה?

יו"ר: גבי לימור לבנת, שרת החינוך התרבות והספורט

תכנית הרצליה: "מערכת החינוך לקראת מהפך" – דוח צוות עבודה, ד"ר שמשון שושני, מנכ"ל תגלית Birthright Israel -

"הצעה לרפורמה מבנית במערכת החינוך של ישראל" – דוח ועדת א.ל.ה., הפורום לאחריות לאומית אלוף (מיל.) הרצל בודינגר, נשיא, מנכ"ל ויו"ר מועצת המנהלים של ראדא תעשיות אלקטרוניות

מתדיינים: פרופ' יעקב כץ, יו"ר המזכירות הפדגוגית, משרד החינוך התרבות והספורט
ח"כ אילן שלגי, יו"ר ועדת החינוך והתרבות של הכנסת
מר אהרון פוגל, יו"ר נס טכנולוגיות

אתגרי מנהיגות

בונים מנהיגות יהודית עתידית

- ❖ סדר היום של העולם היהודי ואתגרי המנהיגות היהודית בעתיד;
- ❖ הכשרה וטיפוח מנהיגות לקהילות ולקמפוסים

יו"ר: מר סלי מרידור, יו"ר הנהלת הסוכנות היהודית לארץ ישראל וההסתדרות הציונית העולמית

"To Ennoble and to Enable",
Mr. **Richard Joel**, President, Yeshiva University and Former President, Hillel – The Jewish Foundation for Life

"Preparing Jewish Leaders for the Campus",
מר אלן הופמן, מנכ"ל המחלקה לחינוך יהודי ציוני, הסוכנות היהודית לארץ ישראל

"From the Campus to the Community: the Parents and Politicians of tomorrow",
Mr. **Alan Senitt**, Former Chairman of the Union of Jewish Students of the UK and Ireland

"Latest Developments and Changes in Russian Political Landscape: What can be in Store for Israel?",
Mr. **Evgeny Kiselev**, Editor-in-Chief, "Moskovskiy Novosty"

מנהיגות לאומית וציווייה

- ❖ בהכרעות כואבות וגורליות, מה נדרש מהמנהיגות בדרג הלאומי בישראל?
- ❖ תרבות הניהול והתכנון ארוך-הטווח כמאפייני מנהיגות ברמה הלאומית וביטויה;
- ❖ לקחי המנהיגות הציבורית ברמה העליונה בעולם המערבי ובמציאות הישראלית;
- ❖ מנהיגות בראשות הממשלה – מטה ראש הממשלה ותפקודו.

יו"ר: עו"ד זליה רבין-פילוסוף, יו"ר הוועד המנהל וראש מרכז רבין לחקר ישראל

"מנהיגות כניהול", דוח צוות עבודה,
מר אלי הורוביץ, יו"ר קבוצת טבע תעשיות פרמצבטיות

"The Challenge of Leadership",
Prof. **Ronald Heifetz**, John F. Kennedy School of Government, Harvard University

נעילה

יו"ר : השגריר **זלמן שובל**, יו"ר הוועד המנהל, המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

פרופ' **אוריאל רייכמן**, נשיא המרכז הבינתחומי הרצליה

"נאום הרצליה",
מר **אריאל שרון**, ראש הממשלה

ארוחת ערב

דברי פרידה
ד"ר **עוזי ארז**, ראש המכון למדיניות ואסטרטגיה, המרכז הבינתחומי הרצליה

מנהלת הכנס

נשיאות

מר אברהם ביגר, אלוף (מיל.) יצחק חופי, מר אלי לנדאו, ד"ר ליאורה מרידור, אלוף (מיל.) מאיר עמית, פרופ' אברהם (רמי) פרדימן, פרופ' אוריאל רייכמן, מר שבתי שביט, השגריר זלמן שובל

יו"ר

ד"ר עוזי ארד

מנהל הכנס

מר מירון מנור

ועדה מייעצת

אלוף (מיל.) איתן בן-אליהו, פרופ' גבריאל בן-דור, מר בני בריסקין, פרופ' אמיר ברנע, מר נמרוד ברקן, אל"מ אחיאב גולן, תא"ל (מיל.) עמוס גלבע, גבי דבורה גנני-אלעד, מר ישעיהו דליות, מר דן הלפרין, אל"מ (מיל.) איתמר יער, אל"מ (מיל.) ד"ר ערן לרמן, תא"ל (מיל.) אפרים לפיד, פרופ' דוד נחמיאס, אל"מ (מיל.) ד"ר ארז סברדלוב, גבי דליה סגל, ד"ר מרדכי סגל, עו"ד אורי סלונים, מר חיים פלד, פרופ' דב פקלמן, מר דן פתיר, מר מושיק קוברסקי, עו"ד דליה רבין-פילוסוף, מר דן שיפטן, מר אהרן שרף

צוות מארגן

ד"ר ישראל אלעד-אלטמן מנהל אקדמי, אל"מ (מיל.) מיכאל אלתר מנהל קשרי חוץ, עו"ד חיים בן-עמי מתאם צוותי עבודה, תוכן, הזמנות ותקשורת, מיכל וינר מתאמת פרסומים, יואב פורת מתאם הפקות, ננסי פומגרין עמיתת מחקר, מתאמת קשרי חו"ל טומי שטיינר עמיתת מחקר, מתאם מחקר ובקרה, טל גוטסדינר-סבג דוברות ותקשורת, שמחה אלן מרכז קשרי חו"ל, ד"ר שמואל בר עמיתת מחקר בכיר, אחראי על הדיווח, המחשוב והאינטרנט, רחל מכטיגר עמיתת מחקר בכירה ורכזת דיווח, ד"ר יגאל בן שלום עמיתת מחקר בכיר, בני בריסקין עמיתת מחקר בכיר, יצחק לבנון עמיתת מחקר בכיר, אבי איפרגן עמיתת מחקר ועורך תקציבים, תמי צדוק דוברת המרכז הבינתחומי, בלהה הוכמן מתאמת המרכז הבינתחומי, זיו בורשטיין עוזרת לדוברת המרכז הבינתחומי, זנה משולבין מרכזת הפקות במרכז הבינתחומי

רחל זורון ראש הלשכה ואמרכלות, אילנה טל צוות מנהלי, עינת פורת צוות מנהלי, אלה קנדל ארגון כנסים, גרפיקה, מנהלה וכספים, רונן צחור ספריה וארכיון, אמיתי בר מחשוב ואינטרנט

עוזרי מחקר: גילי רחמים, נגה איזקסון, אורלי לוטן, שרון גרנות, שי בן-עזרא
סיוע אדמיניסטרטיבי: מייק אוטמזגין, אלון אלוני, יעל אלמוג, אלי אלפנט, תומר אקסלרוד, צביקה ברונפמן, יורי ברינוב, שירה גוהר, איתי גורמז, אורי גינות, אביהו זפט, מירב כהן, עמרי כהן, מירב מור, רוטי מיטלמן, נועה מנדל, קרן סגל, טל עופר, אנדרי צופרין, יהודית קורין, ינון רייטי, עדן תורם, עופר תמיר

דוברות ויחסי ציבור: ליאור חורב, מיכל בן-זקן, גאיה הבר – "אקטיב 2000"

הפקה: Oscar 4B

המרכז הבינתחומי הרצליה

על פי מודל אוניברסיטאות העילית בארצות-הברית, פועל המרכז הבינתחומי הרצליה כמוסד אקדמי פרטי, ראשון מסוגו בישראל. המרכז הבינתחומי, מוסד ללא מטרת רווח, נוסד על ידי פרופ' אוריאל רייכמן, לתועלת הציבור והחברה בישראל. בשל בחירתו לא לקבל סבסוד ממערכת התקצוב הממשלתית של ההשכלה הגבוהה, הנהנה המרכז הבינתחומי מחירות אקדמית ומנהלית מלאה. גישתו של הבינתחומי היא של מוסד אקדמי המקפיד על מצוינות במחקר ובהוראה, לצד דגש על אחריות חברתית ומעורבות בקהילה.

המרכז הבינתחומי שם לו למטרה להכשיר את מנהיגות העתיד של מדינת ישראל, תוך טיפוח מנהיגות עסקית, פוליטית, טכנולוגית ומשפטית ברמה הגבוהה ביותר. הדרך להשגת המטרה היא באמצעות הקניית השכלה בינתחומית ייחודית, המשלבת לימוד תיאורטי מעמיק, לצד הכשרה מעשית. מאז הקמתו ב-1994 הצטרפו לסגל המרכז הבינתחומי טובי המרצים מהאוניברסיטאות המובילות בעולם ובישראל, ותרמו מניסיונם העשיר כדי ללמד, לחקור ולפתח את תוכניות הלימוד.

השנה מציין המרכז הבינתחומי הרצליה עשור לפעילותו. תחת הכותרת "עשור של מנהיגות", יערוך הבינתחומי השנה שורה של כנסים ואירועים, שכנס הרצליה הרביעי נמנה עליהם. נוסף על כך, חונך השנה הבינתחומי שורה של ניירות עמדה בנושא רפורמה בממשל ובמנהל הציבורי בישראל.

כ-3,000 סטודנטים לומדים כיום לתואר ראשון ולתואר שני במסגרת חמשת בתי הספר הבינתחומי: בי"ס רדזינר למשפטים, בראשות פרופ' אמנון רובינשטיין, בי"ס אריסון למנהל עסקים, בראשות פרופ' עודד שריג, בי"ס אפי ארזי למדעי המחשב, בראשות פרופ' שמעון שוקן, בי"ס לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה, בראשות פרופ' אברהם (רמי) פרידמן וביה"ס הבינלאומי ע"ש רפאל רקנאטי, בראשות ד"ר איילת בן עזר.

לצד פעילות המכון למדיניות ואסטרטגיה, פועלים במרכז הבינתחומי מכוני מחקר נוספים: המכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT), בראשות ד"ר בועז גנור ויו"ר הוועד המנהל, שבתי שביט; מרכז קיסריה אדמונד בנימין דה רוטשילד לשוק ההון וניהול סיכונים, בראשות פרופ' עודד שריג ופרופ' יעקב בודוך; מרכז ריץ' ללימוד וחקר השווקים הפיננסיים, בראשות ד"ר רפי אלדור; והמרכז לחקר סוגיות בינלאומיות (GLORIA), בראשות פרופ' בארי רובין.

בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה

על פי המודל של בתי הספר לממשל המובילים בעולם, ובהתבסס על הכרת צורכי הממשל, המנהל והמשק הפרטי בעידן המודרני, הוקם ב-1999 בית ספר לאודר לממשל. מטרת בי"ס לאודר, שהוקם בתרומתו של השגריר רונאלד ס. לאודר, ובראשותו של הדיקן המייסד, פרופ' אהוד שפרינצק ז"ל, להכשיר מנהיגות עתיד לישראל. תוכנית הלימודים בבי"ס לאודר מציידת את הסטודנטים בכלים הדרושים לעיצוב המערכת השלטונית בצידה הפוליטי, המנהלתי והחברתי, ולהכשירם למילוי תפקידים בכירים בממשל על כל מערכותיו. לצד הפעילות המחקרית של הסגל, פועלים במסגרת בי"ס לאודר לממשל: המכון למדיניות ואסטרטגיה, מרכז GLORIA והמכון הבינלאומי למדיניות נגד טרור (ICT). עשרות סטודנטים זרים מכל רחבי העולם החלו ללמוד השנה בתוכנית הבינלאומית בבית ספר לאודר לממשל, השמה דגש על לימודי ביטחון ומזרח תיכון, מפי טובי המומחים בארץ, אנשי אקדמיה ומעשה.

המכון למדיניות ואסטרטגיה

המכון למדיניות ואסטרטגיה פועל במסגרת בית ספר לאודר לממשל, דיפלומטיה ואסטרטגיה במרכז הבינתחומי הרצליה. עיסוקיו הם בנושאים הנתפשים כבעלי חשיבות לאומית, אשר העיון בהם עשוי לתרום לגיבוש מדיניות לאומית וליישומה. המכון מבצע פרויקטים בתחומים הבאים: דיפלומטיה ומדיניות חוץ, ביטחון ואסטרטגיה, מודיעין ועיצוב מדיניות, משאבי טבע וגיאופוליטיקה, כלכלה וטכנולוגיה, חברה וחוסן לאומי.

המכון משמש אכסניה לדעות ולתשומות מגוונות ושיטת עבודתו היא על דרך הגישה הבין-תחומית, העדפת ההסתכלות קדימה, חדשנות מתודולוגית והעמדת נושאים בהקשרים רחבים תוך הבאתם לכלל אינטגרציה. מטרתו להרכיב את התמונה הכוללת של הביטחון והחוסן הלאומי, במובן הרחב של המושג, ולהציע חלופות למדיניות. המכון מרכז מפגשי מנהלים בכירים ומזמן ימי עיון ודיונים, ובהם סדרת "כנסים הרצליה" השנתיים על "מאזן החוסן והביטחון הלאומיים".

ראש המכון: ד"ר עוזי ארד

יו"ר הוועד המנהל: השגריר זלמן שובל

סגן ראש המכון: מירון מנור

מנהל אקדמי: ד"ר ישראל אלטמן-אלעד

מנהל קשרי חוץ: אלי"מ (מיל.) מיכאל אלתר

מתאמת פרסומים: מיכל וינר

מתאם הפקות: יואב פורת

קשרי חו"ל: שמחה אלן

סיוע לקשרי חו"ל ותקשורת: טל גוטסדינר-סבג

עמיתי מחקר בכירים: ד"ר שמואל בר, רחל מכטיגר, ד"ר יגאל בן-שלום, בני בריסקין, יצחק לבנון

עמיתי מחקר: ננסי פומגרין, טומי שטיינר, אבי איפרגן

עוזרות מחקר: גילי רחמים, אורלי לוטן, נוגה איזקסון

מיזם המידע וההסברה: חני זיו

ראש הלשכה ואמרכלות: רחל דורון

ארגון כנסים, גרפיקה, מנהלה וכספים: אלה קנדל

צוות מנהלי: אילנה טל, עינת פורת

ספרייה וארכיון: רונן צחור